

UNIVERZITA PALACKÉHO
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

**STAROSLOVĚNŠTINA JAKO SOUČÁST
UMĚLECKÉHO DÍLA
(Old Church Slavonic used in Artwork)**

Bakalářská práce

Vypracovala: Gabriela Formánková
Studijní obor: Česká filologie – Anglická filologie
Vedoucí práce: Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Olomouc 2014

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů uvedených v bibliografii.

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Předně děkuji vedoucímu své bakalářské práce Doc. Mgr. Miroslavu Vepřkovi, Ph.D. za jeho trpělivý přístup a cenné rady. Dále děkuji rodině pana Aloise Tkadlčíka, za jejich pomoc a ochotu při shromažďování informací. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat za podporu, rady a připomínky své rodině.

Obsah

Úvod.....	5
1. Autoři mší	6
1.1. Autoři mší jako liturgických textů.....	6
1.1.1. Josef Vajs.....	6
1.1.2. Vojtěch Tkdalčík	8
1.2. Autoři mší jako skladeb.....	12
1.2.1. Ladislav Kožušníček.....	12
1.2.2. Josef Bohuslav Foerster.....	14
1.2.3. Leoš Janáček.....	17
1.2.4. Alois Tkdalčík	19
1.2.5. Jan Hanuš.....	20
2. Normalizovaný přepis hlaholských mší do latinky	23
2.1. Text Ladislava Kožušníčka	23
2.2. Text Josefa Bohuslava Foerster.....	28
2.3. Text Aloise Tkdalčíka	30
2.4. Text Jana Hanuše.....	32
3. Teoretický podklad pro práci	35
4. Analýza textů	38
4.1. Srovnání textu Kožušníčka a Vajse.....	38
4.2. Srovnání textu Foerster.....	40
4.3. Srovnání textu Foerster.....	41
4.4. Srovnání textu Foerster.....	43
4.5. Srovnání textu Aloise Tkdalčíka a Vojtěcha Tkdalčíka	44
4.6. Srovnání textu Hanuše a Vojtěcha Tkdalčíka	44
Závěr.....	47
Anotace.....	49
Resumé	50
Bibliografie	51
Přílohy	53

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá analýzou textů čtyř vybraných hlaholských mší. Zkoumané texty jsou od následujících autorů: Ladislava Kožušníčka, Josefa Bohuslava Foerster, Aloise Tkadlčíka a Jana Hanuše. Jako základní texty byly zvoleny dvě oficiálně vydané hlaholské mše, jedna z roku 1922 od Josefa Vajse a druhá z roku 1992 od Vojtěcha Tkadlčíka.

V první kapitole jsme se zaměřili na autory textů. Pro větší přehlednost jsme autory rozdělili do dvou skupin – autoři liturgických textů a autoři mší jako skladeb. U každého z autorů jsme se zaměřili na informace o jeho životě, a také na umělecké či vědecké zaměření, biografie autorů je důležitá z hlediska okolností vzniků textů. Za úspěch lze považovat získání informací o Aloisi Tkadlčíkovi. Je nutné zmínit již na počátku práce, že citace z archivních materiálů, dopisů či dobové literatury jsme jazykově neupravili.

Druhá kapitola obsahuje přepis jednotlivých textů mší, které byly rozprostřeny v partiturách. Pro účely pozdější analýzy bylo nutné texty upravit do určitého „základního“ stavu, vynecháním opakujících se pasáží atp. Pro tento účel byly využity vybrané texty základní, které jsou v tomto „syrovém“ stavu bez zbytečných opakování.

Třetí kapitola tvoří teoretický podklad pro samotnou analýzu textů. Jsou zde uvedeny nejčastější rozdíly, objevující se v textech. Tyto rozdíly jsou definovány a vysvětleny dle užitých publikací Radoslava Večerky.

Čtvrtá kapitola je tvořena samotnou analýzou jednotlivých textů mší. Texty byly analyzovány dle data svého vzniku a vždy srovnány se základním liturgickým textem své doby. V první části analýzy je to text Vajsův, v druhé části je to potom text V. Tkadlčíka. Při analýze textu Josefa Bohuslava Foerster bylo navíc užito ke srovnání také textu mše Leoše Janáčka. V rámci částí analýzy byly srovnány zkoumané mše mezi sebou, tedy bylo provedeno srovnání textu Kožušníčka a Foerster a obdobně bylo provedeno i srovnání textu Hanuše a Aloise Tkadlčíka. Zkoumány byly především jazykové rozdíly textů mší, na základě kterých bylo možné určit, odkud který z autorů čerpal.

V závěru jsou shrnuty poznatky analýzy.

1. Autoři mší.

Autory mší jsme pro větší přehlednost rozdělili do dvou kategorií, první z nich jsou autoři mší jako liturgických textů a druhou kategorií jsou autoři mší jako skladeb. V jednotlivých kategoriích jsou autoři seřazeni podle toho, kdy byla vydána jejich mše.

1.1. Autoři mší jako liturgických textů

1.1.1. Josef Vajs

Prof. PhDr. ThDr. Josef Vajs se narodil 17. října 1865 v Dolní Liboci u Prahy. Jeho otec byl truhlářem a matka byla dcerou tamního farního učitele. Chodil do obecné školy v Pohořelicích. Od roku 1877 studoval malostranské gymnázium, středoškolské vzdělání potom zakončil na Arcibiskupském gymnáziu v Praze v roce 1885. „Po studiích gymnasijských odešel Vajs do České koleje v Římě, kdež byl vysvěcen na kněze dne 21. prosince 1889. Po návratu domů působil jako kaplan postupně v Hostivaři, na Olšanech, u sv. Haštala a v Týně, potom jako katecheta na lyceu u Voršilek, kdež i pochoval své rodiče; od r. 1917 přijal místo proboštského vikáře na Vyšehradě, kdež zůstal do r. 1928.“¹

Po svém návratu ze studií v Římě se Vajs dále vzdělával v oboru svého zájmu, a tak tedy nejprve navštěvoval přednášky a cvičení profesora Gebauera a potom profesora Pastrnka, „u něhož se poučil o charvátské hlaholici a o písemnictví jí psaném a od něhož se mu dostalo srdečného přijetí, povzbuzení k další práci a také výtečné metodické školy, takže hned první větší práce Vajsova vyhověla všem požadavkům Jágíčovy kritiky.“²

Roku 1897 se Vajs poprvé vydal, spolu s bratrem Antonínem, na ostrov Krk, aby tam na vlastní oči spatřil tamní památkové poklady. „Na Krku navázal známosti s františkány liturgie slovanské, o nichž se již dříve dověděl z Šafaříkových Památek,

¹ Weingart, Miloš; Havránek, Bohuslav. Byzantinoslavica : *sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů*. Roč. VI, 460 s., rok 1935/1936. Praha : Orbis, 1929-1946, str. 223.

² Tamtéž, str. 223.

a na některém z příštích zájezdů i se samým krčským biskupem Dr. Antonínem Mahničem, neohroženým zastáncem slovanské bohoslužby.“³

Biskup Mahnič finančně podpořil založení literárního spolku tzv. Akademie staroslověnské, pod jejíž záštitou byla vydána řada cenných publikací, důležitých jak po stránce filologické, tak po stránce liturgické.

Vajs potom pobyl čtyři roky na Krku, za podpory Dr. Mahniče a biskupa Josefa Strossmayera. Během svého pobytu na Krku Vajs vyjel nejprve v roce 1903 do Paříže, aby zde studoval slovanský kodex v tamní Národní knihovně. Roku 1904 byl „povolán do Říma, aby tam pracoval o doplňcích misálu, vydanému kanovníkem Parčičem.“⁴

Roku 1905 se Vajs vrátil zpět do Prahy, zůstal však i nadále ve spojení s krčskými hlaholáši a pravidelně tam jezdil o prázdninách. Po cestě se vždy zastavil v některé z knihoven, aby zde studoval glagolitica.

„Vykonal potřebné přípravy, získal Vajs v Praze dne 20. Května r. 1911 hodnost doktora filosofie spisem »*Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský (Prvý breviář vrbnický.)*« a na základě tohoto spisu se také habilitoval následujícího r. 1912 pro studium starších překladů Písma sv. na theologické fakultě české university.“⁵

Po převratu se profesor Vajs hlásil o post učitele na bohoslovecké fakultě a v červenci roku 1919 byl jmenován řádným profesorem staroslověnského překladu Písma svatého a slovanské liturgie. Téměř současně dostal obdobnou nabídku také z Olomouce, kterou však musel s lítostí odmítnout.

Roku 1912 zemřel biskup Mahnič, který měl jediné přání: „poříditi nové vydání staroslověnského missálu; vyplnění tohoto přání vzal na sebe Vajs, vyhověv prosbě arcibiskupa Bauera.“⁶ Tento misál byl, na žádost kléru a také na přání arcibiskupa Bauera, vytištěn latinkou. Vajs dosáhl povolení, aby alespoň kanon mohl být otištěn hlaholicí vedle přepisu latinkou.

³ Kurtz, Josef: „Josef Vajs.“ In: Weingart, Miloš – Havránek, Bohuslav: *Byzantinoslavica : sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů*. Roč. VI, 460 s., rok 1935/1936. Praha : Orbis, 1929-1946, str. 223.

⁴ Tamtéž, str. 224.

⁵ Tamtéž, str. 224.

⁶ Tamtéž, str. 224.

Po dokončení práce na misálu se Vajs opět vrací do Prahy. Jeho další léta jsou spojena s cestováním a dalším bádáním a zkoumáním rukopisů. „Před samým začátkem války zajel si do Londýna a do Oxfordu k studiu tamních glagolik, r. 1922 byl v Soluni, rodišti slovanských věrozvěstů, o velikonocích r. 1931 navštívil s prof. Hazukou Cařihad a Brusu, aby tam chodil po stopách slovanských apoštolů, a zajel si i na ostrov Chalki, kamž jej vedla touha prohlédnout vzácné evangeliáře a apoštoláře řecké, chované v knihovně tamního bohosloveckého ústavu; také se vypravil k hoře Olympu, známé z trojí zmínky v životopisech slovanských apoštolů. Zúčastnil se několika vědeckých sjezdů, zajel si i do Palestiny, r. 1934 byl přítomen při převážení památné t. zv. Zvonimírovy desky z Bašky na Krku do Záhřeba (...).“⁷

Za své zásluhy byl Vajs odměněn členstvím v různých domácích i cizích korporacích a ústavech. Mimo jiné byl členem České akademie věd a umění, Královské společnosti nauk, Slovanského ústavu v Praze, Jihoslovanské akademie nebo Staroslověnské akademie na Krku. „Papež Benedikt XV. jmenoval Vajse čestným doktorem bohosloví.“⁸

Josef Vajs zemřel 2. listopadu 1959 v Praze a byl pochován v hrobce proboštů kolegiální kapituly Všech svatých na Vyšehradském hřbitově.

1.1.2. Vojtěch Tkadlčík

Mons. Prof. ThDr. Vojtěch Tkadlčík se narodil 8. února 1915 v Karlovicích u Holešova. Studoval na Arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži, kde v roce 1933 úspěšně složil maturitní zkoušku. Po ukončení studia na gymnáziu vstoupil ještě téhož roku do kněžského semináře a studoval na bohoslovecké fakultě v Olomouci. „Na kněze byl vysvěcen 5. července 1938. Kněžskou dráhu začal jako kaplan ve Zdounkách a v Olšanech. Čtyři roky pak zastával funkci ekonoma v Arcibiskupském kněžském semináři v Olomouci. Konec druhé světové války v roce 1945 mu konečně umožnil zahájit pedagogickou a badatelskou dráhu na bohoslovecké fakultě, nejprve

⁷ Kurtz, Josef: „Josef Vajs.“ In: Weingart, M. – Havránek, B.: *Byzantinoslavica : sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů*. Roč. VI, 460 s., rok 1935/1936. Praha : Orbis, 1929-1946, str. 225.

⁸ Tamtéž, 225.

jako asistent, posléze odborný asistent, lektor ruštiny a suplent křesťanské filozofie.“⁹

Obnovení olomoucké univerzity využil Vojtěch Tkadlčík k dalšímu studiu slovanské filologie a historie. V roce 1948 získal doktorát teologie. „V letech 1947-1948 byl spoluredaktorem vědeckého časopisu *Acta Academiae Velehradensis*, který byl orgánem unionistické vědecké společnosti Akademie Velehradská, formálně ustavené v roce 1910.“¹⁰ Vedle redakční práce pro časopis se také zapojil do příprav unionistických setkání, na rok 1939 byl plánovaný osmý unionistický kongres, který se však kvůli vypuknutí války neuskutečnil.

Po komunistickém puči v roce 1948 došlo u nás k likvidaci církevních institucí, škol a spolků, v návaznosti na to byla bohoslovecká fakulta, která se stala součástí Univerzity Palackého, v červenci 1948 zrušena. Tento zásah do organismu církve, zejména na Moravě, pocítili všichni věřící a hlavně pedagogové fakulty, jejichž součástí byl i Vojtěch Tkadlčík. „Nabídku vědeckého a pedagogického působení na bohoslovecké fakultě Univerzity Karlovy, která byla dislokována do provinčních Litoměřic a měla sloužit pro všechny české a moravské dieceze, samozřejmě pod přísným státním dozorem, Vojtěch Tkadlčík nepřijal. Mladý doktor teologie věděl, že zde není kompromisu. Proto odešel do duchovní správy.“¹¹

Půl roku působil v Rýmařově a poté odešel do litoměřické diecéze, kde sloužil do roku 1955, kdy došlo ke ztrátě státního souhlasu k výkonu duchovní služby. Poté působil u sester sv. Kříže v Radkově na Přerovsku. „V roce 1966 byl ustanoven kaplanem v Přerově s povinností vést duchovní správu v Předmostí u Přerova. Krátce nato se stal administrátorem ve Vlkoši u Přerova. Zde jej zastihly společenské a politické změny obrodného procesu roku 1968.“¹²

Spolu s ThDr. Leopoldem Dýmalem a dalšími kněžími se zasloužil o obnovení olomoucké bohoslovecké fakulty, která však nebyla, kvůli nesouhlasu vedení, obnovena v rámci Univerzity Palackého, ale byla zřízena jako pobočka

⁹ Pojzl, Miroslav: „Mons. prof. ThDr. Vojtěch Tkadlčík“. In: *Cyrillomethodiana: sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Praha: Euroslavica, 2000, str. 11.

¹⁰ Tamtéž, str. 11.

¹¹ Tamtéž, str. 12.

¹² Tamtéž, str. 12.

litoměřické Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty. Tato znovuobnovená fakulta však fungovala pouze v letech 1968 – 1974, roku 1969 byli přijati poslední posluchači a s koncem jejich studia zanikla i samotná fakulta. Vojtěch Tkadlčík byl v té době u nás i v zahraničí známým a uznávaným odborníkem v oboru paleoslavistiky, ministerstvo kultury mu však v normalizačních poměrech neuznalo habilitaci a nepřiznalo titul docenta.

Vojtěch Tkadlčík byl tedy opět nucen odejít do duchovní správy. Státními orgány mu bylo vybráno odlehlé působiště ve farnosti Skřípov na Opavsku, kam nastoupil jako administrátor 1. července 1974 a působil zde až do roku 1989. I v tomto období Vojtěch Tkadlčík publikoval a stále spolupracoval s několika vědeckými institucemi.

Po pádu komunismu v roce 1989 se opět podílel na obnovení Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci a stal se jejím prvním děkanem. Jako děkan se zasloužil o začlenění fakulty do svazku fakult Univerzity Palackého, k tomu „dal souhlas 9. října 1990 rektor Magnificus prof. PhDr. Josef Jařab ve slavnostním sále olomoucké arcibiskupské rezidence za přítomnosti akademické obce a mnoha vzácných hostů (...).“¹³

„Jeho (V. Tkadlčíkova, pozn.) celoživotní práce pro církve byla 11. ledna 1990 oceněna jmenováním čestným papežským prelátem s titulem Monsignore.“¹⁴

Celý život se zajímal o literární produkci, zejména v oblasti velkomoravské a cyrilometodějské problematiky. Roku 1993 byl jmenován profesorem na Cyrilometodějské fakultě pro obor staroslověnský jazyk a literatura. I v pozdějších letech aktivně zasahoval do lingvistických a historických diskuzí. Od roku 1963 spolupracoval se Slovanským ústavem ČSAV při vydávání *Slovníku jazyka staroslověnského* a později i při vydávání *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského*. Bezpochyby jeho největším dílem bylo sestavení Hlaholského misálu pro obnovenou liturgii, která byla obnovena II. vatikánským koncilem. V roce 1985 se zapojil do diskuze týkající se zlomku kamene s berličkovým křížem a

¹³ Pojsl, Miroslav: „Mons. prof. ThDr. Vojtěch Tkadlčík“. In: *Cyrrilomethodiana: sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Praha: Euroslavica, 2000, str. 13.

¹⁴ Tamtéž, str. 13.

zlomkem staroslověnského grafitu, který se našel u Starého Města. Tato diskuze však byla ukončena a bylo zakázáno na toto téma publikovat.

„Mons. prof. ThDr. Vojtěch Tkadlčík byl u nás i v zahraničí uznávanou kapacitou ve svém oboru. Svojí svědomitou a dlouhodobou prací posunul hranice poznání staroslověnského jazyka a literatury, ale i dalších historických a teologických otázek velkomoravské a cyrilometodějské problematiky.“¹⁵

Vojtěch Tkadlčík zemřel v noci z 25. na 26. prosince 1997 na selhání srdce.

¹⁵ Pojsl, Miroslav: „Mons. prof. ThDr. Vojtěch Tkadlčík“. In: *Cyrrilomethodiana: sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Praha: Euroslavica, 2000, str. 14.

1.2. Autoři mší jako skladeb

1.2.1. Ladislav Kožušníček

Ladislav Kožušníček se narodil 7. června 1880 v Loučanech u Olomouce do rodiny Václava a Františky Kožušníčkových. V Loučanech Ladislav navštěvoval obecnou školu a u místního učitele se učil hrát na svůj první hudební nástroj – housle.

Ve dvanácti letech přestoupil do prvního ročníku na reálné gymnázium do Prostějova. Během studií se začal učit hrát na varhany u varhaníka E. Tučka a také se začal věnovat zpěvu, v tomto odvětví se později uplatnil jako pedagog.

Po dokončení třetího ročníku na příkaz otce studium na gymnáziu přerušil. Pokračoval do Příboru, kde „v letech 1875 – 1938 fungoval druhý český učitelský ústav na Moravě.“¹⁶ Kožušníček si zde rozšířil jak své hudební, tak i své jazykové znalosti – k češtině a francouzštině zde přibyl také jazyk německý. Z učitelského ústavu vystoupil krátce po otcově smrti v roce 1898, nedokončil ani třetí ročník.

Jeho další cesta se ubírala na varhanickou školu v Brně, původně se chtěl dostat „na varhanickou školu v Praze, ale s tím nesouhlasila jeho matka, kvůli politické situaci a tehdy aktuálně vyhlášenému stannému právu.“¹⁷ Varhanickou školu v Brně vedl a založil Leoš Janáček, který Kožušníčka nakonec přijal jako právoplatného žáka. Pod Janáčkovým vedením Kožušníček absolvoval všechny teoretické předměty a k Janáčkově „přilnul jako k ‚hudebnímu otci‘.“¹⁸ Na škole se Kožušníček setkal s mnoha váženými osobnostmi v hudebním odvětví, například s Janem Kmetem, Marií Kuhlovou či Maxem Koblížkem a všichni tito měli vliv na Kožušníčkův hudební styl, avšak nejvíce jej ovlivnil právě ředitel školy Leoš Janáček, který se později stal také jeho rádcem. Kožušníček absolvoval varhanickou školu v roce 1900.

Po ukončení studií Kožušníček nastoupil na tříletou vojenskou službu v armádě Rakouska – Uherska. Naneštěstí Kožušníček nedokázal snášet to, jak s ním a s ostatními nadřízení zacházeli a často si na své nadřízené stěžoval, což vedlo

¹⁶ Holas, Jiří: *Malá monografie o Ladislavu Kožušníčkovi*. Olomouc, 2000, str. 12. [Citováno 28. 3. 2014] Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/id/8s8nwq/101211-813029144.pdf>>

¹⁷ Tamtéž, str. 12.

¹⁸ Tamtéž, str. 13.

k tomu, že během své tříleté služby byl šestkrát převelen a několikrát stanul před soudem. „V důsledku těchto sporů a z nich vyplývajících trestů trvala jeho vojna nakonec čtyři roky.“¹⁹ Jako hudebník měl na vojně výhodu, že mohl část služby strávit u plukovní hudby č. 54. Byl však převelen do invalidovny a zdravotnické funkce mu byly přidělovány i v dalších letech.

Po návratu z vojny se Kožušníček věnoval skladatelské a varhanické činnosti. Přijal místo varhaníka ve Veselí nad Moravou, „kam nastoupil v srpnu roku 1905.“²⁰ Ve svém novém působišti převzal asi čtyřicetiletý sbor, se kterým během velmi krátké doby dosáhl nemalých úspěchů. Kromě dirigentské činnosti se ve Veselí nad Moravou věnoval i skládání. V tomto období složil asi dvacet písní, dále psal také skladby pro sbory a nevyhýbal se ani orchestrální tvorbě. Kromě tvorby se připravoval na státní zkoušky ze zpěvu, varhan a klavíru.

Kožušníkovým dalším působištěm se stala Napajedla, kde sehnal lépe placené místo ředitele kůru. Kromě toho se v Napajedlech stal také vyhledávaným učitelem hudby a „získal povolení od zemské rady k založení vlastní hudební školy.“²¹ Prestiž jeho školy vzrostla poté, co v květnu 1909 složil státní zkoušky pro střední školy a učitelské ústavy. Mohl tedy své žáky také připravovat na tyto zkoušky a navíc vedl výuku jak v češtině, tak v němčině.

V roce 1909 dostal Kožušníček nabídku místa v učitelském ústavu v polském Haliči, kam se i s manželkou odstěhoval. Působil zde však pouhý jeden rok, během kterého „kromě vyučování také sám studoval polskou a ruskou hudbu a přispíval do mnoha zahraničních hudebních listů.“²² V Polsku si uvědomil, že českou hudbu nikdo v zahraničí nezná, proto se během svého ročního působení v Haliči snažil o propojení české a polské hudby, což se mu v rámci mezí také dařilo.

Po roce v Haliči odešel do Brna, kde se stal majitelem a šéfredaktorem *Moravských hudebních novin*, kromě žurnalistiky se nadále věnoval výuce hudby ve své hudební škole, kterou si zřídil v místě svého nového bydliště. Jeho hudební škole

¹⁹ Holas, Jiří: *Malá monografie o Ladislavu Kožušníčkovi*. Olomouc, 2010, str. 14. [Citováno 28. 3. 2014] Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/id/8s8nwq/101211-813029144.pdf>>

²⁰ Tamtéž, str. 15.

²¹ Tamtéž, str. 18.

²² Tamtéž, str. 20.

se dařilo i přes to, že byl Kožušníček očerněn během sporů s bývalým majitelem hudebních novin a jejich vydávání byl nucen ukončit. Kožušníček se tedy dál soustředil na práci pro svoji školu a v roce 1912 založil oddělení dětské pěvecké školy, které se stalo dostupné téměř pro všechny. „Díky využití kvalitních výukových metod s jistými výsledky a levného vyučování se brzy stal jedním z nejvyhledávanějších pedagogů té doby.“²³ Podle dobových dokladů byla Kožušníčkova škola více než úspěšná a těšila se oblibě jak u žáků, tak u kritiků. Rozmach školy zastavila první světová válka a všeobecná mobilizace.

Když se vrátil z východní fronty v září roku 1918, působil Kožušníček jako ředitel hudební školy *Jednoty hudebních stavů*, neboť jeho škola musela přerušit činnost. Kožušníček se v této době věnoval sepisování svých zkušeností a vydávání různých publikací, např. *Pěvcem snadno a rychle* (1919), či *Co pěvec věděti musí, chce-li hlas svůj vypěstiti a zachovati* (1921). V roce 1922 získal místo kapelníka v brněnském varieté. Závěr Kožušníčkova života je tragický. „Jeho život skončil z neznámých příčin dne 4. července 1922 na dně propasti Macocha, do níž se skladatel ve svých dvačtyřiceti letech podle dostupných informací vrhl dobrovolně.“²⁴

1.2.2. Josef Bohuslav Foerster

„J. B. Foerster pochází ze starého kantorského rodu. (...) Název „kantor“ – vedle učitelského zaměstnání se zabývají hudbou; hudba pěstována jednak ve škole, jednak v kostele – tradice varhanická“²⁵

Josef Bohuslav Foerster se narodil 30. 12. 1859 do velmi umělecky a hudebně založené rodiny. Jeho matka, ač pocházela z lesnické rodiny, si i při práci našla čas na další vzdělání a opisovala si přednášky o estetice.

Jako malý vychodil Josef B. Foerster obecnou školu, kde mu byl učitelem Karel Slavoj Amerling. Od roku 1871 pak studoval střední školu s technickým

²³ Holas, Jiří: *Malá monografie o Ladislavu Kožušníčkovi*. Olomouc, 2010, str. 21. [Citováno 28. 3. 2014] Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/id/8s8nwq/101211-813029144.pdf>>

²⁴ Tamtéž, str. 25.

²⁵ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str.58.

zaměřením, neboť jeho otec si nepřál, aby byl hudebníkem. Josefa to však k hudbě stále táhlo, a v roce „1879 se rozhodl, že se stane hudebníkem z povolání.“²⁶ Roku 1879 tedy vstoupil na varhanickou školu, kde pobyl tři roky – tedy do roku 1882. Zde mu byl učitelem například František Zdeněk Skuherský, jehož se Foerster dokonce stal asistentem. Na škole patřil k nejlepším žákům a začal soukromě vyučovat hudbu.

Vzhledem k hudebnímu zaměření svého otce Josefa Foerster, se Josef Bohuslav Foerster od útlého mládí stýkal s ikonami české hudby, například s Bedřichem Smetanou či Antonínem Dvořákem a díky těmto stykům si značně rozšířil své obzory. Byl u pokládání základního kamene Národního divadla v roce 1868, a dokonce při jeho otevření roku 1881 účinkoval ve sboru v „Libuši“.

Po dokončení školy se Josef B. Foerster stal varhaníkem u Panny Marie Sněžné a zároveň soukromě vyučoval zpěv. V 80. letech se stal referentem *Národních listů*, kam přispíval mimo jiné divadelními kritikami, dále „bojuje za Smetanu, vystupuje proti verismu.“²⁷ „Na konci 80tých let seznamuje se s P. I. Čajkovským, který přijel do Prahy na pražskou premiéru ‚Eugena Oněgina‘ /6. Prosince 1888/ - Tatánu zpívala Berta Lauererová.“²⁹

1. září 1888 si vzal za ženu žačku svého otce Bertu Lautererovou, která dostala nabídku k Městskému divadlu v Hamburku, a tak oba v roce 1893 odjeli. Josef Bohuslav Foerster v Hamburku nejprve pracoval jako soukromý učitel hudby. Postupem času přijal místo profesora klavíru na Hamburské konzervatoři a stal se referentem pro „Hamburger Freie Presse“, později „Hamburger Nachrichten“. V Hamburku Foerster navštěvoval různé koncerty a výstavy, ve volných chvílích potom komponoval. Avšak stále toužil po vlasti, od níž byl odloučen. Jediné spojení s vlastní tvořily občasné návštěvy českých hudebníků, projíždějících Hamburkem. Během svého pobytu v Hamburku se seznámil s českým rodákem Gustavem

²⁶ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 59.

²⁷ Verismus je umělecký proud reagující na nedostatky romantismu. <http://cs.wikipedia.org>, heslo „verismus“. [Citováno 7. 4. 2014]

²⁸ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 60.

²⁹ Tamtéž, str. 60.

Mahlerem (1860 – 1911), který byl v té době dirigentem hamburské opery. Roku 1901 byl Mahler jmenován šéfem dvorní opery ve Vídni a paní Foersterová získala angažmá tam. Foerster ji později následoval a roku 1903 se ve Vídni stal profesorem nové Ondříčkovy konzervatoře. Mimo to stále soukromě vyučoval hudbu. Během pobytu ve Vídni se Foersterovým narodil syn Alfred. Po skončení 1. světové války odchází Berta Foersterová do penze a celá rodina se tedy roku 1918 vrátila zpět do Prahy.

V Praze se však rodině nedařilo dobře, nemohli sehnat byt a dlouho museli bydlet u známých a příbuzných. Ani existenčně na tom nebyli nejlépe a Foerster musel přijmout špatně placené místo profesora na konzervatoři a později se stal lektorem hudby na filozofické fakultě. „R. 1921 stihla jej (Foerster, pozn.) těžká rána smrtí syna Alfreda /pochován na Vyšehradě/.“³⁰ Roku 1922 se Foerster stal „profesorem mistrovské školy na konservatoři.“³¹ A teprve v těchto letech začalo jeho dílo pronikat i do širších kruhů. Stal se známým a uznávaným skladatelem, byl zván do různých měst a psal skladby pro zpěvácké spolky.

Jeho rostoucí popularitu je možno sledovat při oslavách jeho narozenin, kdy byly vždy pořádány cykly koncertů a oper. K jeho sedmdesátým narozeninám v roce 1927 mu byl udělen „čestný doktorát na filozofické fakultě.“³² Od roku 1931 do roku 1939 byl prezidentem České akademie věd. Po smrti paní Berty Foersterové v dubnu 1936 se ještě téhož roku znovu oženil s Olgou Hilkenovou. Foerster byl dokonce 23. listopadu 1945 oceněn titulem „státního umělce“. Roku 1949 se osobně účastnil mohutných oslav svých devadesátých narozenin.

„Foerster byl prvním naším skladatelem, který se dožil všestranného uznání svého díla a úcty celého národa.“³³ Ve skládání neustal ani po své devadesátce, svojí tvorbou zasáhl do všech hudebních oborů, nejvíce se však znám jako sborový skladatel. „Velký přínos Foerstrův české opeře: vytváří tragickou českou operu vesnickou /ještě před Janáčkem/. Podobně ve sborech – zdůraznění sociální stránky /

³⁰ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 61.

³¹ Tamtéž, str. 61.

³² Tamtéž, str. 61.

³³ Tamtéž, str. 61.

před ním náměty idylické, lyrické, liedertafel/. Záslouhou Foersterovou pokročila česká sborová tvorba do popředí světového.“³⁴

Ke konci života se Foerster stáhnul do soukromí a věnoval se výhradně komponování. Zemřel ve věku 92 let 29. května 1951 ve Vestci u Mladé Boleslavi.

1.2.3. Leoš Janáček

Leoš Janáček se narodil 3. 8. 1854 v Hukvaldech do kantorské rodiny, jeho otec Jiří Janáček byl učitelem a varhaníkem. Mládí prožil Janáček v prostředí školy a kostela na vesnici. V 11 letech přichází Janáček do Brna, jako fundatista³⁵ kláštera na Starém Brně. Setkává se s Pavlem Křížkovským, pod jehož vedením poznává Janáček klasickou chrámovou hudbu a moravskou lidovou píseň.

V Brně studoval Janáček na reálce a následně prošel učitelským ústavem, kde v letech 1872 – 1874 působil jako učitel. Poté odešel na varhanickou školu do Prahy, kde studoval v letech 1874 – 1875, a jeho učitelem zde byl mimo jiné i František Zdeněk Skuherský. Roku 1875 složil zkoušku z hudby pro učitele a byl jmenován učitelem brněnského učitelského ústavu. Působil zároveň také jako dirigent a sbormistr brněnských pěveckých spolků. Toužil však po dalším vzdělání a z toho důvodu odjel studovat na konzervatoř do Lipska, kde byl v letech 1879 – 1880, a dále strávil ještě rok ve Vídni.

Po návratu se opět vrátil na své místo učitele v učitelském ústavu v Brně. Roku 1881 byla v Brně založena „Jednotou pro zvelebení církevní hudby na Moravě“³⁶ varhanická škola a Janáček byl jmenován jejím ředitelem. Roku 1881 se také Janáček oženil se Zdeňkou Schulzovou, dcerou ředitele učitelského ústavu. V 80. a 90. letech se Janáček věnoval zejména varhanním skladbám a také úpravám a stylizacím lidové písně. Mimo to studoval moravskou lidovou píseň. Věnoval se také literární tvorbě – vycházely mu články v *Hudebních listech*, jejichž byl v letech 1884

³⁴ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 67.

³⁵ Fundatista – „uživatel určité fundace, to je nadace věnované na určitý účel (kulturní, hospodářský ap.)“. Nebo „poživatel fundace, chrámový zpěvák“. <http://www.slovník-cizich-slov.net>, heslo „Fundatista“. [Citováno 7. 4. 2014]

³⁶ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 50.

– 1888 redaktorem. Roku 1894 mu vyšla práce *O skladbě souzvuků a jejich spoju*. V této době se také jeho jméno dostalo více do pražského povědomí, kde byl doposud znám spíše jako folklorista. „Uznání dosáhl až po Kovaříkově provedení „Pastorkyně“ v Národním divadle pražském 1916 /v Brně provedena už 1904/.“³⁷ Od roku 1903 Janáček zanechal práce v učitelském ústavu, aby se mohl více věnovat skladbě, neboť úspěch „Její pastorkyně“ v roce 1916 znamenal obrat v jeho životě i díle. „Od r. 1919 organisuje brněnskou konservatoř, vytvořenou z bývalé varhanické školy. Stává se jejím prvním ředitelem, zároveň jmenován profesorem mistrovské školy skladatelské při konservatoři pražské.“³⁸

Při příležitosti Janáčkových sedmdesátých narozenin bylo zhodnoceno jeho dílo, počíná se psát janáčkovská literatura a Janáček jako skladatel začíná být propagován v zahraničí, například Maxem Brodem. Dočkal se také četných poct, např. „1925 čestným doktorem Masarykovy university v Brně, 1926 pamětní deska v Hukvaldech, 1927 pomník na Štramberku.“³⁹ Roku 1927 byl Janáček v Anglii, kde byl nadšeně vítán, dále reprezentoval českou hudbu na mnoha mezinárodních festivalech, např. v Salzburku (1923), v Benátkách (1925) nebo ve Frankfurtu nad Mohanem (1927). Na sklonku života se znovu zamiloval a z tohoto nového citového vztahu se zrodila nová, originální díla, jako např. „Zápisník zmizelého“ či „Liška Bystrouška“.

Leoš Janáček zemřel 18. 8. 1928 v Ostravě a byl pochován na Ústředním hřbitově v Brně. „Leoš Janáček, dlouho přehlížený a nedoceněný, stal se kolem své sedmdesátky představitelem poválečné moderní české hudby. V cizině ho počítali k mladé generaci našich nejprůbojnějších skladatelů. Udivovalo, že dovedl jít vlastní cestou, navzdory tradici i klasické hudbě. (...) Snad jediný z našich skladatelů popíral Smetanu, v mládí se dokonce hlásil do tábora protismetanovského. Tím více ctil A. Dvořáka, (...). Svým stanoviskem ke Smetanovi si sám na dlouho uzavřel

³⁷ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 50.

³⁸ Tamtéž, str. 51.

³⁹ Tamtéž, str. 51.

cestu do českého hudebního světa. (...) Janáčková hudba svou citovostí i dramatickou silou si však dovedla získat hudebníky i obecnostvo.“⁴⁰

1.2.4. Alois Tkadlčík⁴¹

Alois Tkadlčík, bratr Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkalčíka, se narodil 7. ledna 1913 v Karlovicích u Holešova. O jeho dětství se toho příliš neví, avšak vystudoval Státní hudební a dramatickou konzervatoř v Brně, kterou ukončil po čtyřech letech studia v roce 1933. V roce 1935 potom získal vysvědčení o učitelské způsobilosti ze sborového zpěvu.

Svoji hudební praxi začal jako ředitel kůru v Příboru a zároveň si vedl svoji soukromou hudební školu, to vše v letech 1933 – 1936. Poté musel nastoupit vojenskou službu, která se kvůli mobilizaci prodloužila na dva a půl roku. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava byl nucen opustit své místo v Příboru, který byl zabrán. Vrátil se tedy zpět do Karlovic k rodičům a od září 1938 do června 1939 byl bez zaměstnání.

Poté se v Lipníku nad Bečvou uvolnilo místo ředitele kůru, kde působil od 1. června 1939. Zároveň opět soukromě vyučoval hru na klavír, housle, varhany a jiné. V letech 1945 – 1948 vyučoval na reálce v Lipníku. A posledních pět let života učil na hudební škole v Přerově.

Alois Tkadlčík byl posledním lipnickým varhaníkem z povolání. Dokonce si svépomocí opravoval varhany, neboť v rozpočtu na opravy nezbylo. S opravami mu pomáhal syn Petr.

Velmi záníceně se věnoval také vedení a dirigování tamního sboru. Původně to byl pouze mužský sbor nazvaný „Foerster“, který v době svých největších úspěchů čítal až 50 mužů. Později však lákalo působení v tomto chrámovém sboru všechny

⁴⁰ Plavec, Josef: *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951, str. 56.

⁴¹ Životopis pana Aloise Tkadlčíka jsem vytvořila s pomocí jeho manželky paní Boženy Tkadlčíkové, kterou jsem osobně navštívila a s našeho rozhovoru jsem pořídila nahrávku, která je součástí této práce. Dále jsem čerpala z jejího dopisu a z dopisů dětí pana Tkadlčíka. Tyto dopisy jsem oskenovala a přidala je do příloh práce.

mladé lidi, kteří se cítili jako vlastenci, neboť to byla jediná možnost, jak se mohli vyjádřit. Ovšem tyto jejich snahy přišly v nevhodnou dobu, a Alois Tkadlčík coby iniciátor tohoto spolku byl dosti napadán režimem. Pro sbor si kupoval noty, později, když již neměl dost prostředků, tak si je alespoň opisoval a samozřejmě se sborem předváděl také svoji vlastní tvorbu. Sbor se scházel pravidelně každou neděli na mši, a také zpíval při příležitosti všech velkých svátků, jako jsou Vánoce, Velikonoce či Hody; o větších svátcích byly varhany doplněny o celý orchestr. Jeho zhudebněné koledy se v Lipníku o Vánocích pouštějí ještě dnes. O zanícení, s jakým se věnoval sboru, hovoří i to, jak ho dirigoval. Jak nám sdělila jeho manželka, která ve sboru také zpívala, většinou hrál na varhany, hlavou dirigoval ostatní zpěváky a ještě k tomu sám zpíval.

Bohužel tato jeho činnost se nesetkávala se souhlasem režimu, a tak měl Alois Tkadlčík i jeho děti poměrně velké problémy. Syn Petr nemohl dlouhou dobu studovat, což mu nakonec bylo umožněno, ale pouze pod podmínkou, že bude na internátě, aby nebyl „pod vlivem zkaženého prostředí rodiny“. Stihnout za své skutky byl i sám Alois Tkadlčík, jak mi napsala jeho dcera, paní Alena Enenklová: „Povolání varhaníka zcela nestačilo na uživení rodiny a jeho pevné morální a křesťanské zásady mu neumožňovaly najít přiměřené zaměstnání. Řadil se v té době mezi osoby „non grata“.“

Pan Alois Tkadlčík zemřel po třech infarktech 8. července 1966. I v pozdním věku se stále vzdělával, učil se angličtinu, a neustával ve své práci varhaníka a vedoucího sboru, po jeho smrti se sbor rozpadl a již nikdy nebyl obnověn. Tento hudební génius se zapálením pro věc zemřel nedoceněn, neboť žil ve špatné době s pro něj nepříznivým režimem.

1.2.5. Jan Hanuš

Jan Hanuš se narodil 2. května 1915 v Praze. „Skutečnost, že byl přímým potomkem rodiny Urbánků, jež patřila od dob Smetanových k předním pražským hudebním nakladatelům, jej přivedla už v mládí k práci v tomto oboru.“⁴²

Soukromě studoval skladbu u Otakara Jeremiáše a současně se vzdělával v oboru dirigování na pražské konzervatoři. V hudební kompozici navazoval Jan

⁴² Martinková, Alena red.: *Čeští skladatelé současnosti*. Praha: Panton, 1985, str. 91.

Hanuš na tradici české hudby 19. století, avšak byl schopen obohatit tuto tradici o vlivy hudební moderny.

Po dokončení školy pracoval jako redaktor a šéfredaktor v nakladatelstvích. Jak o sobě sám říkal, vždy se cítil být rovným dílem skladatelem i nakladatelem, a nakladatelské činnosti se věnoval nepřetržitě 41 let. „V nakladatelské činnosti vycházel z myšlenkového odkazu svého děda, Františka Augusta Urbánka, významného českého nakladatele, který dokázal svou firmu vybudovat na základech vycházejících z ideje, že vlastenecké a pedagogické snahy lze vhodně skloubit s podnikatelskými a obchodními záměry.“⁴³ Jan Hanuš se snažil řídit těmito zásadami a navíc také čerpal ze zkušeností, které získal při práci v Urbánkově nakladatelství. Nejprve pracoval v nakladatelství Orbis, později stál u založení Pantonu, jehož byl od roku 1936 do roku 1970 ředitelem a šéfredaktorem.

Dále zastával Jan Hanuš různé funkce v kulturním životě, mimo jiné byl předsedou České společnosti pro hudební vědu, tajemníkem Svazu českých skladatelů, členem výboru Pražského jara, čestným vicepresidentem Dvořák Society For Czech and Slovak Music (ve Velké Británii), dále byl předsedou Foerstrovy společnosti, předsedou Společnosti pro hudební výchovu a po roce 1989 byl předsedou Společnosti skladatelů a Společnosti pro duchovní hudbu.

Jan Hanuš se také velmi zaníceně věnoval tvorbě pro děti a mládež. „Šíře autorova uměleckého záběru v této oblasti je opravdu obdivuhodná. Najdeme zde instruktivní literaturu různé obtížnosti (některé skladby existují v několika verzích pro různá nástrojová obsazení), náročnější díla pro koncertní provádění, skladby určené dětskému publiku i rozsáhlá díla hudebně dramatická.“⁴⁴ Kromě jednotlivých skladeb lze v této oblasti Hanušovy tvorby nalézt také tři opusové řady. Ojedinělou je opusová řada 65, která je věnovaná duchovní hudbě pro děti a mládež. Mimo to se Hanuš zaměřil také na spojení hudby a výtvarné výchovy např. v cyklu „Malované písničky“, v cyklu „Škatulata, hejbejte se!“ se zase zaměřil na hudebně-pohybovou výchovu dětí v předškolním věku a skládal i jiné písně pro mateřské školy.

⁴³ Michálek, Roman: „Jan Hanuš, nejen skladatel“. [Citováno 18. 4. 2014] Dostupné z WWW: <http://www.ucps.cz/portal/cz/01-01-clanek.php?see_ID=510>

⁴⁴ Tamtéž.

Kromě práce v nakladatelství a na své tvorbě, se Hanuš věnoval také nadační činnosti. V roce 2002 založil Nadaci Františka Augusta Urbánka (NFAU), až do své smrti byl jejím čestným předsedou. „Základem nadačních aktivit je široce pojatý projekt Comenius, zaměřený na výchovnou prevenci společensky nežádoucích jevů (drogová závislost, kriminalita dětí a mládeže aj.).“⁴⁵ Cílem tohoto projektu je připravit nastupující generace na život v současném světě pomocí prostředků umělecké a tělesné výchovy. „Nadace podporuje projekty v oblasti uměleckých aktivit mládeže, vznik a vydávání soudobé české hudby i vědecko-výzkumnou činnost v dané oblasti. Na základě myšlenek formulovaných v projektu Comenius vznikla, na popud Jana Hanuše, v roce 2002 též Společnost pro aktivní výchovnou prevenci (SAVP).“⁴⁶

Jan Hanuš zemřel 30. července 2004 v Praze. Byl „jednou z největších osobností našeho kulturního života druhé poloviny 20. století. Jeho mimořádný význam tkví právě v šíři jeho aktivit a v celoživotní snaze pomáhat druhým, ať už v rovině umělecké, pedagogické nebo čistě osobní.“⁴⁷

⁴⁵ Michálek, Roman: „Jan Hanuš, nejen skladatel“. [Citováno 18. 4. 2014] Dostupné z WWW: http://www.ucps.cz/portal/cz/01-01-clanek.php?see_ID=510 >

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

2. Normalizovaný přepis hlaholských mší do latinky

Jednotlivé texty musely nejprve být vypsány přímo z partitur, aby se s nimi dalo dále pracovat. Bylo také nutné usměrnit jejich formu do nějakého základního stavu a vypouštět například opakující se části, neboť to již bylo na každém z umělců, kolikrát kterou pasáž zopakuje tak, aby mu lépe zapadala do jeho celku. Zde jsou tedy uvedeny vykrácené a ucelené výpisy textů ve stavu, v jakém se s nimi dále pracovalo. Texty jsou seřazeny podle data vzniku.

2.1. Text Ladislava Kožušníčka

Misa glagoljskaja.

Hlaholská mše na svátek sv. Cyrila a Metoděje. (Missa glagolitica.)

Složil Láďa Kožušníček.

Vydal Nový Život v Prostějově.

L. P. 1907

Pristup. / Přístup. (Introitus, Kyrie.)

Ijerěi tvoi, Gospodi, da oblěkut se v pravdu,

i přepodobnii tvoi da vzradujut se

Davida radi, raba svojego, ne otvratí lica Hrista svojego.

Pomeni, Gospodi, Davida i vsju krotost jeho.

Slava Otcu Sinu i Duhu svetomu.

Jakože bě iskoni i nině i vseгда i věki věkov. Amen.

Ijerěi tvoi, Gospodi, da oblěkut se v pravdu,

i přepodobnii tvoi da vzradujut se

Davida radi, raba svojego, ne otvratí lica Hrista svojego.

Gospodi, pomiluj. Gospodi pomiluj.

Gospodi pomiluj.

Hriste pomiluj. Hriste pomiluj.

Gospodi pomiluj, Gospodi pomiluj.

Gospodi pomiluj.

SLAVA VE VIŠNJIH BOGU. / SLÁVA NA VÝSOSTECH BOHU.

Slava ve višňjich Bogu, slava Bogu,
slava, slava tebě Bože, Otče všemogi,
Agaňče Boží, Česarju nebeski,
Isuse Hriste, Sine Oteč, Sine Oteč.
Vzegljej grěhi, grěhi mira, pomiluj nas.
Vzegljej grěhi, grěhi mira, primi moljenja naša.
Sědej o desnuju Otca,
pomiluj, pomiluj, pomiluj nas.
Jako ti jedin svet. Jako ti jedin Gospod.
Jako ti jedin Višnji, Isuse Hriste.
Se svetim Duhom ve slavě Boga Otca. Amen. Amen.

Slava ve višňjich Bogu.
I na zemlji mir člověkom blagovoljenja.
Hvalim te. Blagoslovľjajem te.
Klanjajem ti se. Slavoslovim te.
Hvali vezdajem tebě velikije radi slavi tvojeje.
Gospodi Bože, Česarju nebeski,
Bože Otče všemogi.
Sine jedinorodni, Sine Oteč, Isuse Hriste.
Vzegljej grěhi mira, pomiluj nas.
Vzegljej grěhi mira, primi moljenja naša
Sědej o desnuju Otca, pomiluj nas.
Jako ti jedin svet. Jako ti jedin Gospod.
Jako ti jedin Višnji, Isuse Hriste.
Se svetim Duhom ve slavě Boga Otca. Amen.

STEPENNAJA. / STUPŇOVÝ ZPĚV.

Ijerěje jeho oblěku v spasenije
i přepodobnii jeho radostiju vzradujut se.

Tam vzraštu rog Davidov,
ugotovah svetilnik Hristu svojemu. Aleluja, aleluja.
Klet se Gospod i ne raskajet se:
Ti jesi ijerěj ve věki po činu Melhisedekovu. Aleluja.

VĚRUJU V JEDINOGO BOGA. / VĚŘÍM V JEDNOHO BOHA.

Věřuju v jedinogo Boga, Otca všemoguštago,
tvorca nebu i zemlji,
vidimim všem i nevidimim.
I v jedinogo Gospoda, Isusa Hrista,
Sina Božija jedinorodnago.
I ot Otca roždenago, přězde vsěh věk;
Boga ot Boga, svět ot světa,
Boga istinna ot Boga istinnago.
Roždena, ne stvorjena,
jedinosuštna Otcu imže vsa biše.
Iže nas radi člověk i našego
radi spasenija snide s nebes.
I veplti se ot Duha sveta
iz Marije Děvi i včlověci se.
Raspet že za ni:
pri pontijscěm Pilatě mučen,
mučen i pogreben bist.
I veskrse v tretij den po Pisaniju.
I vzide na nebo: sědit o desnuju Otca.
I paki imat priti se slavoju
sudit živim i mrtvim: jegože cěsarstviju
ne budet konca, ne budet konca.
I v Duha svetago,
Gospoda i životvoreštago:
ot Otca i Sina ishodeštago.
S Otcem že i Sinom

kupno poklanjajema i seslavima:
iže glagolal jest Proroki.
I jedinu, svetuju katoličesku i apostolsku Crkev.
Ispovėdaju jedino kreštenije v otpuštenije grėhov.
I čaju veskrsenija mrtvih. I života buduštago vėka. Amen.

PRINOS. / OBĚTOVÁNÍ.

Diven Bog v svetih svojih:
Bog Israeljev, ta dast silu i
krěpost ljudem svojim:
blagoslovljen Bog, blagoslovljen Bog.
Primi, sveti Otče, vsemogi vėčni Bože,
siju neporočnuju žrtvu, juže az nedostojen rab tvoj
prinošu tebě, Bogu svojemu, živomu i istinnomu,
za besčislenije grěhi, i přěgrěšenija i neraděnija svoja,
i za vse okrst stoješteje,
nu i za vse vėrnije hristijane živije i mrtvije da mně
i im uspějet na spasenije v život vėčni. Amen.

SVĚT. / SVATÝ.

Svet, svet, svet Gospod Bog Sabaot.
Plna sut nebesa i zemlja slavi tvojeje.
Osanna ve višnjih, osanna ve višnjih.

BLAGOSLOVLJEN. / POŽEHNANÝ.

Blagoslovljen gredi v ime Gospodnje.
Osanna ve višnjih.

AGANČE BOŽI. / BERÁNKU BOŽÍ.

Aganče Boži, vzemljej grěhi mira, pomiluj nas.
Aganče Boži, vzemljej grěhi mira, pomiluj nas.
Aganče Boži, vzemljej grěhi mira, daruj nam mir.

PRIČEŠTENIJE. / K PŘIJÍMÁNÍ.

Ježe glagolju vam ve tmě, ježe glagolju vam ve tmě,
recěte ve světě, glagoljet Gospod: i ježe v uho slišite,
i ježe v uho slišite, propovědajte na krověh.

PRISTUP. / PŘÍSTUP.

Sudi mi, Bože i rasudi prju moju
ot jezika nepřepodobna: ot člověka nepravedna
i lestiva izbavi me.
Jako ti jesi, Bože, krěpost moja vskuju otrinu me,
i vskuju sětuje hoždu, jegda stužajet me vrag?
Slava Otcu i Sinu i Duhu svetomu.
Jakože bě iskoni i nině, i vseгда i ve věki věkov. Amen.
Sudi mi, Bože, i rasudi prju moju
ot jezika nepřepodobna: ot člověka nepravedna
i lestiva izbavi me.

STEPENNAJA. / STUPŇOVÝ ZPĚV.

Budi, Gospod v srdci mojem i v ustnu mojeju:
da dostojno i podobno vezvěštu Jevangjelije
jego, Jevangjelije jeho. Amen.

PRINOS. / OBĚTOVÁNÍ.

Otče náš, iže jesi na nebeseh:
Sveti se ime tvoje:
Pridi cěsarstvo tvoje:
Budi volja tvoja, jako na nebesi, i na zemlji.
Hlěb náš vsedenni dažd nam denes:
I otpusti nam dlgi naše,
jakože i mi otpuštajem dlžnikom našim.
I ne vevedi nas v napast.

Nu izbavi nas ot neprijazni. Amen.

2.2. Text Josefa Bohuslava Foerster

GLAGOLSKÁ MŠE PRO SMÍŠENÝ SBOR A VARHANY

KYRIE

Gospodi pomiluj.

Hrste pomiluj.

Gospodi pomiluj.

GLORIA

I na zemi mir člověkom blagovoljenja.

Hvalimo Te. Blagoslovljajemo Te.

Klanjajemo Ti se. Slavoslovimo Te.

Hvali vzdajemo Tebě.

Velikije radi, slavi tvojeje.

Gospodi Bože, cěsarju nebeski,

Bože Otče vsemogi.

Gospodi Sine jedinorodni Jsuse Hrste.

Gospodi Bože, Aganče Boži, Sine Otč.

Vzemi grěhi mira, pomiluj nas.

Vzemi grěhi mira, primi moljenja naša.

Sědej o desnu Otca, pomiluj nas.

Jako Ti jedin svet. Ti jedin Gospod,

jedin višni, Jsuse Hrste.

Sa Svetim Duhom va slávě Boga Otca. Amen.

CREDO

Ota vsemogucago, tvorca nebu i zemi,

vidimim všem, i nevidimim.

I v jedinago Gospoda Jsusa Hrsta

Sina Božija jedinorodnago.
I ot Otca rođenago prije svih vjek.
Boga ot Boga, svet ot sveta,
Boga istinna ot Boga istinnago.
Rođena nestvorjena, jedinosucna Otcu.
Imže vsa biše.
Iže nas radi človek
i našego radi spasenija, snide s nebes.
I vapli se od Duha Sveta iz Marije Dēvi i vačlovēči se.
Raspet že za ni, pri Pontijscem Pilatē,
mučen i pogreben bist.
I vaskrse v tretí den po Pisaniju
I vzide na nebo sedit o desniju Otca.
I paky imat priti sa slavoju sudit,
živim i mrtvim: jehože cēsarstvuju ne budet konca!
I v Duha Svetago,
Gospoda i životvorecago:
Ot Otca i Sina ishodecago.
S Otcem že i Sinom
kupno poklanjajema i saslavima:
iže glagolal jest proroki.
I jedinu, svetuju, katoličesku i apostolsku Crkev.
Ispovēdaju jedino kršćenije v otpušćenije grēhov.
I čaju vaskresenija mrtvih i života buducago veka. Amen.

SANCTUS

Svet, svet, svet Gospod Bog Sabaot.
Plna sut nebesa i zemlja slavi tvojeje.
Osanna va vyšnih.

BENEDIKTUS

Blagoslovljen gredi va ime Gospodnje.

Blagoslovljen gredi va ime Gospodnje. Osanna va višnih!

AGNUS

Aganče Boži, vzemljej grěhi mira, pomiluj nas.

Aganče Boži, vzemljej grěhi mira, daruj nam mir.

2.3. Text Aloise Tkadlčíka

MŠA HLAHOLSKAJA PRO SMÍŠENÝ SBOR A VARHANY

HOSPODI POMILUJ

Hospodi, pomiluj Hospodi, pomiluj,

Christe, pomiluj. Christe, pomiluj.

Hospodi, pomiluj. Hospodi, pomiluj.

SLAVA VE VYŠNICH BOHU

Slava ve vyšních Bohu

i na zemi mir člověkom blahovoljenja.

Chvalim ťa, blahoslovljajem ťa

klaňajem ti sja, slavoslovím ťa

Chvaly vzdajem tebě

velikyje radi slavy tvojeje,

Hospodi Bože, Cěsarju nebeskyj,

Bože Otče všemohyj.

Hospodi Synu jedinorodnyj, Jisuse Christe,

Hospodi Bože, Jahenče Božij, Synu Oteč,

vzemlaj hrěchy všeho mira, pomiluj nas.

Vzemlaj hrěchy všeho mira, přijmi moljenja naša.

Sěďaj o desnuju Otca, pomiluj nas.

Jako Ty jedin Svjat, ty jedin Hospod,

ty jedin Vyšnij, Jisuse Christe,

se Svjatym Duchem v slavě Boha Otca. Amen.

VĚRUJU

Věřuji v jedinoho Boha, Otca Všemohucaho,
tvorca nebu i zemi, vidimym všem i nevidimym.
I v jedinoho Hospoda Jisusa Christa,
Syna Božija jedinorodnaho,
i ot Otca rozenaho přeze všech věk.
Boha ot Boha, svět ot světa,
Boha jistinna ot Boha jistinnaho,
rozena ne stворjena,
jedinosucna Otcu, jimže vša byša
Iže nas radi člověk,
i našeho radi spasenija sende s nebes.
I vplti sja ot Ducha Svjata iz Marije Děvy,
i včlověči sja.
Raspjat že za ny pri Pontijscēm Pilatě,
mučen i pohreben byst,
i vskrse v tretij den po Pisaniju,
i vzejde na nebo, sedit o desnuju Otca.
I paky jmat přijiti se slavoju,
sudit živym i mrtvym
jehože cěsarstviju nebudet konca.
I v Ducha Svjataho, Hospoda i životvorjacaho,
ot Otca i Syna ischod'acaho,
s Otcem že i Synem kupno poklaňajema i seslavima:
i že hlaholal jest Proroky.
I v jedinu, svjatuju, katoličsku i apostolsku Cirkev.
Ispovědaju jedino kršćenije v otpušćenije hrěchov.
I čaju vskrsenija mrtvych, i života buducaho věka. Amen.

SVJAT

Svjat, Svjat, Svjat Hospod Boh Savaot.

Plna sut nebesa i zemlja, slavy tvojeje
Hosana ve vyšnich, Hosana ve vyšnich.

BLAHOSLOVJEN

Blahoslovjen hrjadyj ve jmja Hospodně,
Hosana ve vysnich.

JAHENČE BOŽIJ

Jahenče Božij, vzemljaj hrěchy všeho mira, pomiluj nas.
Jahenče Božij, vzemljaj hrěchy všeho mira, pomiluj nas.
Jahenče Božij, vzemljaj hrěchy všeho mira, daruj nam mir.

2.4. Text Jana Hanuše

HLAHOLSKÁ MŠE

HOSPODI, POMILUJ

Hospodi, pomiluj, Hospodi, pomiluj.
Christe pomiluj, Christe, pomiluj.
Hospodi, pomiluj, Hospodi, pomiluj.

SLAVA

Slava ve vyšnich Bohu
na zemli mir člověkovu blahovoljenija.
Chvalim ťa, blahoslovljajem ťa,
klaňajem ti sja, slavoslovim ťa,
chvaly vzdajem tobě
velikyje radi slavy tvojeje,
Hospodi Bože, Cěsarju nebeskyj,
Bože Otče, všemohyj.
Hospodi Synu jedinorodnyj, Jesuse Christe,
Hospodi, Bože, Jahenče Božij,

Synu Otče, pomiluj nas,
Vzemlaj hrěchy všeho mira,
prijmi moljenija naša, pomiluj nas.
Sěďaj o dosnuju Otca.
Jako ty jedin Svjat,
ty jedin Hospod, ty jedin Vyšnij,
Jesuse Christe, se Svjatym Duchem v slavě Boha Otca. Amen.

VĚRUJU

Věřuju v jedinoho Boha,
všemohucaho Otca, tvorca nebu i zemli,
vidimym všem i nevidimym.
I v jedinoho Hospoda Jesusa Christa,
Syna Božija jednorodnaho,
i ot Otca rozenaho přeze všech věk.
Boha ot Boha, svět ot světa,
Boha jistinna ot Boha jistinnaho,
Rozena, ne stvorjena, jedinosucna Otcu:
jimže vša byša.
Iže nas radi člověk
i našeho radi spasenija sende s nebes.
I vplti sja ot Ducha svjata iz Marie Děvy i včlověšči sja.
Raspjat že za ny pri Pontijsčem Pilatě,
mučen i pohreben byst,
i vskrse v tretij den po Pisaniju,
i vzejde na nebo, sědit o dosnuju Otca.
I paky jmat přijiti se slavoju, sudit živym i mrtvym,
jehože cěsarstviju ne budet konca.
I v Ducha Svjataho,
Hospoda i životvorjacaho,
ot Otca i Syna ischod'acaho.
S Otcem že i Synem kupno poklaňajema i seslavima

iže hlaholal jest proroky.

I v jedinu, svjatuju,

katoličsku i aspostolsku Cirkev.

I spovědaju jedino kršćenije v otpušćenije hrěchov.

I čaju vzkrsenije mrtvych

i života buducaho věka. Amen.

SVJAT

Svjat, Svjat, Svjat Hospod Boh Savaot.

Plna sut nebesa i zemlja slavy tvojeje.

Hosana ve vyšních.

Blahoslovljen krjadyj ve jmja Hospodně

Hosana ve vyšních.

JAHENČE BOŽIJ

Jahenče Božij, vzemljaj hrěchy všeho mira
pomiluj nas.

Jahenče Božij, vzemljaj hrěchy všeho mira,
pomiluj nas.

Jahenče Božij, vzemljaj hrěchy všeho mira,
daruj nam mir.

3. Teoretický podklad pro práci

Jako základní literaturu pro určování hláskových odlišností v jednotlivých textech jsme si zvolili dvě publikace Radoslava Večerky. První z nich je *Staroslověnština* a druhou jsou *Jazyky v komparaci. 2, Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*.

Nejčastěji se v textech objevují následující rozdíly, které dle výše zmíněných publikací alespoň částečně definujeme. Nejčastěji se jedná o různosti hlásek mezi češtinou, popřípadě staroslověnskými tvary, a chorvatštinou, popřípadě nějakými jejími staršími tvary. Proto jsou následující hláskové změny rozděleny do dvou skupin – změny české a změny chorvatské.

První, a také nejčastější, z odchylek je používání různé střídnice za jer. Někteří z autorů svůj text počeštili, a použili českou střídnici za jer, což je „e“. „Psl. hlásky jerové se vyvinuly v podstatě podle Havlíkova pravidla (podobně jako v polštině): v souvislé řadě slabik s jerovými hláskami v lichých, počítáno od konce, zanikaly bez náhrady, v sudých se vokalizovaly v *e*, např. *den* < *dbnъ*, *sen* < *sbnъ*, ale gen. sg. *dne* < *dbne*, *snu* < *sbnu*. Jen zřídka analogické odchylky, např. gen. sg. *domъčьku* > *domečku*, ale v nom. sg. za *domъčьkъ* není **domček* (tak však v slc.), nýbrž „nepravidelně“ *domeček*.“⁴⁸ Jiní z autorů užili naopak chorvatské střídnice za jery, kdy „v souvislé řadě slabik s jerovými hláskami v lichých, počítáno od konce, zanikaly bez náhrady, v sudých, počítáno od konce, se vokalizovaly v *a* (...).“⁴⁹

Další z častých odchylek jsou různé střídnice za původní praslovanské nosovky. Opět autoři upřednostnili buď českou, nebo chorvatskou střídnici za tyto nosovky. V češtině „psl. nosovky přešly v samohlásky ústní, a to z *o* > *u*, *ę* > asi *ä*. Dalším vývojem je za *o* dnes *u*, (...). Za *ę* pak je *a/á* (...).“⁵⁰ V chorvatštině se „psl. nosovky vyvinuly v hlásky ústní: *ę* > *e*, *o* > *u* (...).“⁵¹

⁴⁸ Večerka, Radoslav: *Jazyky v komparaci. 2, Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, 2009, str. 15.

⁴⁹ Tamtéž., str. 71.

⁵⁰ Tamtéž, str. 15.

⁵¹ Tamtéž, str. 72.

Někteří z autorů užívají českého pravopisu při psaní i/y. V češtině došlo ke „splnutí starého y a i (se zachováním difference v pravopise), např. nom. pl. *psi*, ak. pl. *psy* [psi]. Difference jsou zachovány jen ve výslovnosti předcházejících souhlásek, (...).“⁵² „Grafická diferenciace i a y není nositelkou dvou různých samohlásek: v češtině (s výjimkou některých okrajových dialektů) se vyslovuje všude [i] nebo [i:], (...). Dvou grafémů, i a y, se v českém pravopise užívá komplikovaným způsobem souvisejícím zčásti s výslovností předcházejících souhlásek [d], [t], [n], např. *tisk* [tisk], *tykat* [tikat], zčásti z důvodů morfolozických, např. nom. pl. *psi* [psi], ak. pl. *psy* [psi], a zčásti z důvodů historickoetymologických, např. *syn* [sin], *silný* [silni:]; *být* [bi:t], *bít* [bi:t] atp.“⁵³ V chorvatštině je to s rozlišováním měkkého a tvrdého i však jinak. „Psl. y a i splynuly v i (které neměkčí předcházející souhlásku), např. *ti* (...) < *ty*, *buditi* (...) < *buditi*.“⁵⁴

V některých textech lze také najít staroslověnskou „střednici šč za staré *stj a *skj.“⁵⁵ A v některých textech lze nalézt epentetické „l“, např. ve slově *zemlja*, toto „l“ pochází ze staroslověnštiny bulharsko-makedonské redakce, jak píše ve své publikaci i Večerka: „Je tu *l* epentetické, např. *zeml'a*, l'ubl'q (...). Je to jev teritoriálně v té době omezený na oblast jihoslovanskou a východoslovanskou, zatímco na západoslovanském území *l* epentetické na přelomu prehistorického a historického období neexistovalo (nebo skoro neexistovalo) a teprve v dalším historickém vývoji zaniklo i v bulharštině a makedonštině.“⁵⁶

Z makedonské redakce také pochází „za původní *tj/kt* a *dj* (...) střednice *št*, *žd*, např. *svěšta*, *noštb*, *mežda*. Je to jev typicky bulharský.“⁵⁷

Některé z textů reflektují tzv. „ztrátu jotace“, což je „splnutí *ě* starého i nového (vzniklého z nosovky *ę* a přehláskou z *´a*) s *e*, např. *cesta* < *cěsta*, *řeka* < *řěka*. Jisté difference jsou zachovány jen ve výslovnosti některých předcházejících

⁵² Večerka, Radoslav: *Jazyky v komparaci. 2, Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, 2009, str. 15 – 16.

⁵³ Tamtéž, str. 14.

⁵⁴ Tamtéž, str. 72.

⁵⁵ Večerka, Radoslav: *Staroslověnština*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, str. 21.

⁵⁶ Tamtéž, str. 24.

⁵⁷ Tamtéž, str. 25.

souhlásek (...).⁵⁸ Tyto odchylky mají většinou spojitost buď s labiálami, kdy se *ě* po „*b, p, v*“ vyslovuje [je], tedy *běží*m [bježi:m], *pěšky* [pješki], *věž* [vješ] a po labiálně m běžně [n'ɛ], tedy *město* [mn'esto],⁵⁹ nebo jsou odchylky spojeny s palatalizovanou výslovností *d, t, n*, po kterých se *ě* vyslovuje jako [e].

Chorvatština má ve svém repertoáru navíc hlásky, které se v češtině běžně nevyskytují, jednou z nich je v textech často používané „*đ*“ [dž], což je vlastně znělý protějšek k neznělému „*ć*“. Jak ve své publikaci popsal i Radoslav Večerka: „Litera *ć* označuje neznělou afrikátu (vyslovovanou „mezi *c* a *č*“, tj. [t'^s] (...), litera *đ* je její znělý protějšek vyslovovaný „mezi *dz* a *dž*“, tj. [d'^z].“⁶⁰

⁵⁸ Večerka, Radoslav: *Jazyky v komparaci. 2, Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, 2009, str. 15.

⁵⁹ Tamtéž, str. 13.

⁶⁰ Tamtéž, str. 70.

4. Analýza textů

V této části práce se budeme zabývat analýzou a porovnáním jednotlivých textů mší. Mše jsme si rozdělili dle data vzniku na starší a mladší. Do skupiny starších zkoumaných mší tedy bude patřit text Ladislava Kožušníčka vydaný v roce 1907, a text Josefa Bohuslava Foersterera vydaný v roce 1923. Do druhé skupiny potom bude patřit text Aloise Tkadlčíka vydaný v roce 1955, a text Jana Hanuše z roku 1985.

Jako jeden ze základních textů pro porovnávání starších hlaholských mší jsme zvolili text Josefa Vajse⁶¹. Začneme tedy nyní s porovnáním textu Vajsovy a Kožušníčkovy mše.

4.1. Srovnání textu Kožušníčka a Vajse

Kožušníčkovy odchylky od Vajsova textu by se daly rozdělit do tří kategorií. Jednou z nich by byly tvary, kde Kožušníček text oproti Vajsovi počestil. Druhou kategorií by byla slova, ve kterých se objevují kroatismy. A třetí částí jsou jednotlivé, většinou grafické odchylky.

Kožušníček v textu své mše používá českou střídnici za jery, což je litera „e“. Tato změna se vyskytuje například v předložce *ve*, nebo ve slovech *vezdajem*, *veplti* či *veskrse*, Vajs oproti němu používá v těchto slovech literu „o“ a zapisuje tedy tato slova ve tvarech *vozdamem*, *voplti* a *voskrse*. Další důkaz počestění textu lze nalézt v užití staroslověnských spřežek „št“ a „žd“. Kožušníček používá staroslověnskou spřežku „št“ např. *vsemoguštango*, Vajs v tomto svůj text oproti Kožušníčkovi zmodernizoval, neboť v tomto slově použil české „c“ a má tedy tvar *vsemogucango*. Jindy je staroslověnská spřežka „št“, kterou používá Kožušníček, nahrazena spřežkou „šč“, kterou užil Vajs. Děje se tak např. ve slově *otpuštenije*, jak zapsal Kožušníček, Vajs má zápis *otpuščenije*. Kožušníček dále používá staroslověnskou spřežku „žd“, např. ve slově *roždenago*, tady Vajs opět používá nové české „z“ a má tedy tvar *rozenago*. Dalším aspektem počestění je vypuštění chorvatské koncovky 1. osoby

⁶¹ Vajs, Josef: *Služebnik. Čin i Pravilo Mši Misala Rimskago Slověnskym Jazykom i Mša Světcem Vlašča Češskago*. Praha 1922.

plurálu „-o“; zatímco Vajs ji ve slovesech např. *hvalimo* či *slavoslovimo* zachovává, Kožušníček od ní upustil a nepoužívá ji, čili se u něj tato slovesa objevují ve tvarech *chvalim* a *slavoslovim*.

Mezi kroatismy u Kožušníčka patří užívání litery „h“ místo českého „ch“, avšak tuto změnu má ve svém textu i Vajs, (u Kožušníčka např. ve slově *Hriste*). Dalším chorvatským rysem je užívání chorvatské střídnice „e“ ve slovech, kde Vajs používá „ä“ nebo „a“, např. u Kožušníčka se slovo „svatý“ objevuje takto: *svet*, kdežto Vajs má tvar *svät*, toto „ä“ je střídnice za nosové „e“. Naopak obyčejné „a“ se u Vajse vyskytuje vždy po měkkých souhláskách, toto „a“ je u Kožušníčka také nahrazeno chorvatskou střídnicí „e“ za nosovku „ę“, např. Kožušníček má zapsáno *velikije* zatímco Vajs má toto zapsáno jako *velikija*, jiným příkladem by mohlo být sloveso *vzemljej*, jak má zapsáno Kožušníček a oproti tomu Vajsovo *vzemljaj*. Mezi kroatismy v Kožušníčkově textu patří také nerozlišování „i“ a „y“⁶², např. *višnih*, ale Vajs má *vyšnich*.

Rozdíly v grafice lze nalézt hned dva. Kožušníček používá spřežku „nj“ místo Vajsova „ń“, např. ve slově *višnji* a také spřežku „lj“ jako označení tzv. měkkého „l“, např. ve slově *zemlja*, Vajs pro označení měkkého „l“ používá speciální grafém „ļ“ a má tedy zápis *zemļa*. Mezi jednotlivé odchylky můžeme také zařadit odlišnost psaní oslovení „Kriste“, Kožušníček jej totiž zapisuje s vloženým „i“, tedy v podobě *Hriste* zatímco Vajs má podobu *Hrste*. U obou je také rozdílná distribuce protetického „j“, zatímco Vajs ho používá, Kožušníček nikoli. Pro ilustraci jsem opět vybrala několik příkladů. Liší se např. v grafice oslovení „beránku“ (boží), Kožušníček zapisuje *aganče* zatímco Vajs má s protetickým „j“ zapsáno *jagneče*; dalším příkladem by mohlo být slovo *imže* u Kožušníčka, Vajs má potom zapsáno jako *jimže*. Poslední z jednotlivých odlišností nespádající do žádné z výše uvedených kategorií by mohlo být vkladné „o“,⁶³ které používá v předponách Vajs, Kožušníček však nikoli, proto je u něj zapsáno *včlověci*, kdežto Vajs má *vočlověči*.

⁶² Chorvatština má pouze měkké „i“, tvrdé „y“ je české.

⁶³ Toto „o“ vychází z ruské střídnice za tvrdý jer (srov. Večerka, Radoslav: *Jazyky v komparaci*. 2, *Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, 2009, s. 99.) Ruské jazykové prvky se do chorvatské církevní slovanštiny dostaly spolu s jazykovými úpravami v 16. a 17. století. Ruské jazykové prvky se do chorvatské církevní slovanštiny dostaly spolu s jazykovými úpravami v 16. a 17. století.

Na základě výše zmíněných odlišností lze předpokládat, že Kožušníček při psaní svého textu nečerpá ze stejného zdroje jako později Vajs, a je tedy také jasné, že se Vajs neinspiroval u Kožušníčka. Navíc jsou v Kožušníčkově textu zařazeny další pasáže, které se nevyskytují v žádné jiné z námi zkoumaných hlaholských mší. Tyto části (např. Přístup, Stupňový zpěv aj.) představují zhudebněné antifony podle staršího katolického (Tridentského) misálu. V příslušných liturgických textech se pochopitelně vyskytují, avšak v ostatních sledovaných hudebních dílech nikoliv.

4.2. Srovnání textu Foerster a Vajse

Další ze mší, které budeme srovnávat, je mše Josefa Bohuslava Foerster a mše Josefa Vajse. Stejně jako u Kožušníčka, i u Foerster by se odchylky od základního Vajsova textu daly seřadit do tří kategorií.

Ve Foersterově textu se objevuje velké množství kroatismů. Zachovává, stejně jako Kožušníček, původní chorvatskou střídnicí „e“, za nosovku „ę“, ve slovech, kde Vajs použil samohlásku „a“ nebo „ä“, např. Foerster má zvrtné zájmeno *se* a Vajs má *sä*, nebo *svetý* zapsáno u Foerstra a *svätý* u Vajse; jako příklad slov, kde má Foerster „e“ a Vajs „a“ bychom mohli uvést *vzemljej* oproti Vajsovu *vzemljaj*, či Foerstrovo *biše* oproti Vajsovu *byša*. Poslední příklad poukazuje na další kroatismus objevující se ve Foersterově textu, a to je nerozlišování měkkého a tvrdého „i“. Foerster také používá chorvatské a srbské předložky *sa* a *va*, místo kterých má Vajs ve svém textu *so* a *vo*. Foerster také ve svém textu důsledně používá chorvatskou souhlásku „đ“, čteno [dž], namísto českého „z“, které se objevuje u Vajse, tato odchylka se objevuje například ve slově *rođenago* či *prěde*.

Kromě velkého počtu kroatismů lze ve Foersterově hlaholské mši nalézt i příklady počestění textu. Foerster, na rozdíl od Vajse, pracuje se ztrátou jotace, což je původní staročeská změna, čili Foerster používá novější tvary *sedit* a *Pontijscem*, kdežto Vajs má starší tvary *sědit* a *Pontijscēm*.

Foerster dále používá ruskou střídnicí za tvrdý jer „o“, zatímco Vajs používá chorvatskou střídnicí „a“, např. *voplti* a Vajsovo *vaplti*.

Ve Foersterově textu jsou také grafické odchylky od Vajsova textu, podobně jako v případě Kožušníčka, se zde vyskytuje zápis „lj“ místo měkkého „l“, např. *zemlja*; a také zápis „nj“ místo Vajsova „ń“. Mezi další odchylky patří u Foerster

nepoužívání protetického „j“, což znamená, že Foerster má zapsáno *imže*, kdežto Vajs má tvar s protetickým, vloženým, „j“ *jimže*, jako další příklad by bylo možné uvést rozdílný zápis slova „beránku“, kdy Foerster má zapsáno *aganče* a Vajs má *jagneče*.

Z výše uvedené analýzy tedy zřetelně vyplývá, že ačkoli byl Foerstrův text dokončen rok po vydání textu Vajsova, rozhodně z něj nevycházel. S největší pravděpodobností si Foerster vzal jako předlohu některý z původních chorvatských textů.

4.3. Srovnání textu Foerster a Janáčka

Pro tuto „starší“ sekci jsme zvolili ještě druhý základní text, a tím je text hlaholské mše od Leoše Janáčka⁶⁴, se kterým jsme porovnali text Josefa B. Foerster. Stejně jako při předchozích srovnáních i zde nacházíme tři skupiny odchylek.

Asi nejvíce jsou v tomto srovnání zastoupeny kroatismy použité Foersterem. Mimo jiné bychom se mohli zařadit koncovku první osoby plurálu „-o“, ve slovesech *chvalimo*, *klanjajemo* a jiné. Foerster z chorvatštiny převzal používání pouze měkkého „i“ ve všech pozicích, čili nerozlišuje měkké a tvrdé „i“, jako příklad je možné uvést slova *chvali*, *velikije* či oslovení *Sine*. Foerster také používá chorvatské předložky *sa* a *va* s vkladným „a“, dle střídnice za *jer*. Do této skupiny jednoznačně patří užívání chorvatské samohlásky „đ“ např. ve slově *prěđe* nebo *rođena*, Janáček místo toho používá českou spřežku „žd“. Ve Foersterově zápise je také užita chorvatská spřežka „šč“ ve slovech *krščeniije* nebo *otpuščeniije*, zatímco Janáček používá ve svém zápise původní staroslověnskou spřežku „št“, má tedy zapsáno jako *krštěniije* a *otpuštenije*. Posledním kroatismem použitým Foersterem je zápis slova *aganče* protože zde používá vložené „a“, dle střídnice za *jer*, Janáček toto slovo zapisuje jako *agneče*.

Foerster, jako jiní, svůj text také počestil. S Janáčkem se rozchází např. v koncovce oslovení *Sinu*, kde Foerster má původní české „u“, zatímco Janáček má chorvatské „e“ a tedy zápis *Syne*. Dalším případem počestění textu je používání

⁶⁴ Janáčkův text je použit z: Večerka, Radoslav: „K historii textu Janáčkovy hlaholské mše“. In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Řada uměnovědná (F)*. Č. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1957. Str. 74 – 75.

nového českého „c“ namísto staročeské spřežky „št“, kterou užívá Janáček. Foerster má tedy slovo *vsemogucago* a Janáček má zapsáno *vsemoguštago*, jako další příklad lze z Foersterova textu vybrat slova *žvotvorecago*, *ishodecago* či *buducago*.

Ve Foerstervě textu lze nalézt hned několik grafických odchylek od textu Janáčkova. První z nich je zápis slova „kriste“ kdy Foerster zapisuje *Hrste* a Janáček *Chrste*, při výslovnosti však rozdíl není. Druhou grafickou odchylkou je zápis měkkého „l“, Foerster používá spřežku „lj“ *vzemlje*, zatímco Janáček používá speciální grafém „ĺ“ a zapisuje *vzemĺej*; jiný případ nastává ve slově *zemlja*, kde Foerster opět použil spřežku „lj“ a Janáček použil jiný grafém „ḷ“, a má tedy zapsáno jako *zemḷa*. Poslední grafickou odchylkou je zápis měkkého „n“, Foerster je buď zapisuje pomocí spřežky „nj“, např. ve slově *klanjajemo* nebo je zapisuje jako prosté „n“, v případě, že následuje měkká samohláska jako např. ve slově *višnih*; Janáček v obou případech používá grafém „ń“. Oba se také liší zápisem odlovení „Ježíši“, Foerster má zapsáno jako *Jsuse*, použil tedy protetické „j“ a Janáček má zápis *Isuse*. Dalším velmi zajímavou odchylkou je slovo „amen“. Foerster je zapisuje v podobě, v jaké jej známe, tedy *amen*, což je podoba vycházející z latiny, oproti tomu Janáček má toto slovo zapsáno jako *amin*, což je podoba vycházející z řečtiny.

Při srovnání obou textů je také možné najít odchylky v textu jako takovém, neboť chybí některé pasáže. Například Foerster nemá v oddíle „Slava“ úvodní verš *Slava vo vyšních Bogu*⁶⁵ a nebo obdobně v oddíle „Věřuju“ chybí verš: *Věřuju v jedinogo Boga*. Avšak oproti Janáčkovu má Foerster také nějaké pasáže navíc, např. v oddíle „Slava“ má navíc verš: *Gospodi Bože, cěsarju nebeski*⁶⁶, další obdobný případ je také v oddíle „Aganče Boží“, kde Janáčkovu zcela chybí pasáž: *daruj nam mir*. Poslední odchylkou týkající se vypuštění některé části textu je pasáž v oddíle „Věřuju“, Foerster ji má v následujícím znění: *I voplti se ot Duha Světa iz Marije Děvi i vačlověči se, raspet že za ny, pri Pontijscem Pilatě*; kdy v tomto případě u Janáčka chybí podtržené pasáže.

Ze srovnání textů Foerstera a Janáčka tedy vyplývá, že nečerpali ze stejného zdroje. Popřípadě, že se Janáček, jehož mše je mladší, neinspiroval u Foerstra.

⁶⁵ Zde i dále přepsáno dle Janáčkova pravopisu.

⁶⁶ Zde i dále v tomto oddíle příklady přepsány dle Foersterova pravopisu.

4.4. Srovnání textu Foerster a Kožušníčka

Jako poslední část v tomto bloku dříve vydaných mší uvádíme srovnání textu Foerster a Kožušníčka. Zde není počet odchylek tak velký jako u předešlých srovnání.

Foerster ve svém textu používá některé kroatismy, které Kožušníček nemá. Například je to již několikrát zmiňované zakončení první osoby plurálu koncovkou „-o“, např. ve slovesech *vozdajemo* či *slavoslovimo*. Foerster také používá původně ruskou střídnici za tvrdý jer „o“, např. ve slově *vozdajemo*, zatímco Kožušníček uvádí toto slovo ve tvaru *vezdajem*, s českou střídnicí za jer „e“ a navíc bez chorvatské koncovky první osoby plurálu. V předložkách *se* a *ve* nebo ve slově *veplti*, používá Kožušníček českou střídnici za jer „e“, zatímco Foerster má uvedené příklady zapsány ve tvarech *sa*, *va* a *vaplti* s chorvatskou střídnicí „a“. Mezi kroatismy u Foerstera řadíme také používání chorvatské souhlásky „đ“ místo staroslověnské spřežky „žd“, kterou použil Kožušníček, jako příklad můžeme uvést slovo *rođenago*, zapsáno u Foerstera, a *roždenago*, jak toto slovo zapsal Kožušníček. Posledním kroatismem, který se u Foerstera vyskytuje jakoby navíc je vkladné „a“ ve slově *vačlověči*, které je tam vloženo dle chorvatské střídnice za tvrdý jer, Kožušníček má toto slovo zapsáno jako *včlověči*, bez onoho vloženého „a“.

Oba skladatelé své texty také počestili. Foerster oproti Kožušníčkovi svůj text značně zmodernizoval, neboť používá novější české tvary. Jak je tomu například při zápisu slova *vsemogucago*, kde Foerster použil nové české „c“, zatímco Kožušníček použil starší českou spřežku „št“ a má tedy toto slovo zapsáno jako *vsemoguštago*. Obdobným případem je u Foerstera užití novější české spřežky „šč“ např. ve slově *kršćenije* namísto starší spřežky „št“ v *kreštenije*, kterou použil Kožušníček. Posledním příkladem počestění textu u obou skladatelů a také příkladem zmodernění textu u Foerstera, je zápis slov *sedít*, u Foerstera a *sědit* u Kožušníčka; Foersterův tvar registruje ztrátu jotace, která proběhla ve 14. století, Kožušníček má slovo zapsáno ve stavu před ztrátou jotace, dalším příkladem na tuto odchylku by mohlo být přídavné jméno *pontijcem* a *pontijcēm*.

Tyto dva texty se nepochybně liší v zápise jednotlivých slov. Například Foerster zapisuje oslovení Kriste jako *Hrste*, zatímco Kožušníček má tvar *Hriste*, s vloženým

měkkým „i“. Další odlišností je zápis oslovení Ježíši, kdy Foerster má tvar s protetickým „j“, čili *Jsuse* a Kožušníček má tvar *Isuse*. Poslední odchylka je čistě grafická, liší se v zapisování „ň“, zatímco Foerster má již novější pravopis a před měkkou samohláskou píše již jen „n“, např. *višni* Kožušníček používá spřežky „nj“, pro naznačení měkkosti, např. *višnjih*.

Po provedení výše zmíněných srovnání textů můžeme tedy prohlásit, že Kožušníček nečerpal ze stejného zdroje jako Vajs. Stejně tak ani Foerster nečerpal ze stejných zdrojů jako Vajs a Janáček, a navíc se u Vajse neinspiroval. Avšak, vzhledem k menšímu počtu odchylek, je pravděpodobné, že Kožušníček a Foerster mohli čerpat z podobných zdrojů.

Druhá polovina této části práce se bude zabývat analýzou později napsaných mší. Budeme tedy pracovat s textem Jana Hanuše a s textem Aloise Tkadlčíka. Jako výchozí text jsme zvolili text Vojtěcha Tkadlčíka.⁶⁷

4.5. Srovnání textu Aloise Tkadlčíka a Vojtěcha Tkadlčíka

Vzhledem k faktu, že Vojtěch Tkadlčík dal svůj text mše bratrovi Aloisovi ke zhudebnění, nejsou zde žádné jazykové odchylky. Rozlišení obou textů lze nalézt v distribuci velkých písmen. Alois píše slova: *Svjat*, *Svjata*, *Svjataho*, *Proroky* a *Cirkev* s velkými počátečními písmeny, zatímco Vojtěch má písmena malá. Další odchylkou je pasáž „Blahoslovjen“, kterou má Vojtěch jako součást oddílu „Svjat“ zatímco Alois tuto část vyčlenil a má ji jako samostatný oddíl.

4.6. Srovnání textu Hanuše a Vojtěcha Tkadlčíka

Hanušova Hlaholská mše vznikla v době, kdy oficiální místa nebyla jeho tvorbě příliš nakloněna. „O tom, že cyrilometodějská tematika oslovovala skladatele dlouhodobě, svědčí skutečnost, že již v roce 1969 napsal (...) Mešní proprium k svátku sv. apoštolů Cyrila a Metoděje. Když se o čtvrt století později, v roce 1985, k tomuto tématu vrátil v Hlaholské mši, vedl chrámový sbor při bazilice sv. Markéty

⁶⁷ Tkadlčík, Vojtěch. [et. al.] *Rimský misal : mešníj čin s izbranyimi mšami vlašča češkaho v slověnskyj jazyk přeložen*. Olomouc: AVE, nakl. olomouckého arcibiskupství, 1992.

v pražském Břevnově. O sbormistrovské místo se tehdy dělil s Jarmilem Burghausrem, jemuž mši věnoval a jehož stihl v normalizačních letech podobný osud. V existenčně nestabilní životní situaci přinášela oběma skladatelům práce s chrámovým sborem jistou kompenzaci. V té době samozřejmě neměla Hlaholská mše naději na vydání, dočkala se ho až deset let po svém vzniku při třicátém osmém festivalu sborového umění v Jihlavě za podpory Ministerstva kultury České republiky a za spolupráce několika sbormistrovských organizací (...) s Domem kultury odborů v Jihlavě.

V Hlaholské mši zhudebnil skladatel text slovanské liturgie, užívané řeckokatolickou církví. Základní části obřadu odpovídají mešnímu ordinariu – Hospodi, pomiluj, Slava, Věřuji, Svjat, Jahenče Božij (...).⁶⁸ S tímto tvrzením bychom však mohli polemizovat, neboť i přes drobné jazykové a textové rozdíly se domníváme, že Hanušův text vychází z textu Vojtěcha Tkdalčíka, který je římskokatolického původu. Řeckokatolická liturgie nemůže totiž mít např. „c“ na místě staroslověnské hlásky „št“, nemohly by se tam tedy objevit zápisy slov *ischod'acaho* a *životvorjacaho* aj.

Text Jana Hanuše se od textu Vojtěcha Tkdalčíka příliš neliší, spíše než jazykové odchylky zde lze nalézt textové různosti.

Zajímavým případem z Hanušova textu je tvar *vskresenije* oproti Tkdalčíkovu *vskresenija*. Tento rozdíl interpretujeme nejspíše jako odlišné užití pádů. V Tkdalčíkově textu nacházíme tvar genitivu singuláru, zatímco v textu Hanušovy mše se jedná o tvar akuzativu singuláru. Druhou možnost – že se jedná o provedenou staročeskou přehlásku (-ja > -je), považujeme za méně pravděpodobnou.

Oproti Tkdalčíkovi Hanuš svůj text v některých detailech počestil, a to např. v zájmeném tvaru *tobě*, neboť Tkdalčík v tomto případě použil formu vycházející ze staroslověštiny s hláskou „e“, tedy *tebě*. Hanuš svůj text také mírně zmodernizoval, neboť bere v úvahu staročeskou ztrátu jotace např. ve slově *pontijsčem* a *přeze* kde má zapsáno již pouze „e“ zatímco Tkdalčík má tvar *pontijcēm* a *prēze* ještě s původním krátkým jať, tedy s „ě“. Hanuš také ve svém textu reflektuje

⁶⁸Nedělka, Michal: „Jan Hanuš: Sedmá mše – hlaholská – ke cti českých patronů, op. 106“ [Citováno 18. 4. 2014] Dostupné z WWW: <http://www.ucps.cz/portal/cz/01-01-clanek.php?see_ID=70>

vznik českého „ř“, které vzniklo v průběhu 13. století z tzv. měkkého „r“, tato odchylka je zdokumentována ve tvaru slova *přeze*. Nutno ovšem dodat, že na žádném dalším místě Hanušova textu se novější střídnice „ř“ nevyskytuje. Tvar *přeze* tedy považujeme spíše za sporadickou výjimku, možná tiskovou chybu. Jako pravděpodobnou tiskovou chybu snad budeme interpretovat i tvar *dosnuju* s hláskou „o“ na místě očekávaného *desnuju* s hláskou „e“.

Další odchylky obou textů již nelze nijak zobecnit. Lze nalézt grafickou odchylku při zápisu slova *Hospodně*, jak má zapsáno Hanuš a *Hospodně*, jak zapisuje Tkadlčík. Další odchylka je v zápisu oslovení „Ježíši“, Hanuš má tvar *Jesuse*, což je podle latiny a Tkadlčík má tvar *Jisuse*. Velkým rozdílem je také nahrazení archaického přivlastňovacího adjektiva *otec*,⁶⁹ tedy „otcův“, vokativem *otče*, jak má zapsáno Hanuš.

Z provedeného srovnání vyplývá, že Hanuš sice z textu Vojtěcha Tkadlčíka čerpal, avšak v některých ohledech si jej mírně upravil. Opět se tedy musíme vrátit k tvrzení uvedeném v článku pana Nedělky a musíme zopakovat, že tvrzení, že Hanušova mše je řeckokatolického původu, je s největší pravděpodobností nesprávné. Avšak na obranu pana Nedělky musíme uvést, že pravděpodobně není jazykovědec, nýbrž hudebník a mohlo tedy dojít k omylu.

Vzhledem k tomu, že texty bratrů Tkadlčíkových se shodují, již nebude provedeno srovnání textu Hanuše a Aloise Tkadlčíka, neboť bychom dospěli prakticky ke stejným závěrům.

⁶⁹ Původní praslovanský tvar by byl: *отѣцъ, staroslověnský tvar: отѣць a po uplatnění jerového pravidla český tvar otec.

Závěr

Texty zkoumaných hlaholských mší měly v době svého vzniku pro českou bohoslužbu velký význam, po II. vatikánském koncilu však přestaly být tolik důležité, neboť v roce 1968 byla povolena liturgie i mešní kánon v národním jazyce.

V první kapitole práce jsme se zaměřili na životy jednotlivých autorů, neboť u některých vedly ke vzniku jejich mše svízelné životní podmínky. Jiní sestavili text své mše v důsledku celoživotního bádání na toto téma. Podařilo se nám zjistit alespoň základní informace o jinak ne příliš známém Aloisi Tkadlčíkovi a s pomocí jeho rodiny a přátel jsme byli schopni podat svědectví o jeho životě.

Po teoretických kapitolách, věnujících se nejprve přepisu textů z partitur a potom teoretickému podkladu pro analýzu se dostáváme k jádru práce – samotné analýze textů jednotlivých mší. Cílem této práce bylo prozkoumat tyto mše po jazykové stránce, zjistit okolnosti jejich vzniku a případně prokázat, odkud který autor čerpal. Můžeme obecně konstatovat, že většina jazykových odchylek by se dala rozdělit do dvou nebo tří základních kategorií – v textech mší se objevují jazykové jevy české a chorvatské. Poslední kategorií by potom byly například rozdíly grafické, či jinak obecně nezařaditelné.

Po provedení analýzy tedy můžeme říci, že Ladislav Kožušníček a Josef Bohuslav Foerster vycházejí pravděpodobně z podobných, avšak rozhodně chorvatských zdrojů. Důkazem by mohly být četné kroatismy vyskytující se u obou. Kožušníček navíc do své hlaholské mše zařadil několik dalších pasáží dle předkoncilního misálu, taktéž chorvatsko-církevněslovanské provenience.

Po analýze mše Jana Hanuše lze konstatovat, že vycházel z oficiálně vydané hlaholské mše Vojtěcha Tkadlčíka, jen si ji v několika případech mírně upravil. U Aloise Tkadlčíka můžeme potom s jistotou prohlásit, že použil textu mše Vojtěcha Tkadlčíka, neboť nám bylo řečeno přímo vdovou po panu A. Tkadlčíkovi, že Vojtěch dal bratrovi svůj text ke zhudebnění. Alois Tkadlčík dokonce vytvořil dvě verze této mše, jedna byla pro smíšený sbor a druhá nese název „dvouhlasá hlaholská mše“ a byla vytvořena pouze pro alt a soprán za doprovodu varhan. Textově jsou obě mše totožné, avšak liší se zhudebněním. Tkadlčíkova hlaholská mše byla provedena pouze dvakrát. Jednou sborem v Lipníku nad Bečvou, pro který však byla příliš

náročná na to, aby ji hráli vícekrát. Podruhé byla provedena po smrti pana Aloise Tkadlčíka v Olomouci-Hejčíně v kostele sv. Cyrila a Metoděje, na doporučení jeho bratra Vojtěcha.

Práce přinesla řadu nových poznatků, zejména o Aloisi Tkadlčíkovi. Podařilo se nám dokonce zkontaktovat se s jeho manželkou, od níž jsme získali řadu dosud neznámých informací. Tyto doplnily znalosti nejen o Aloisi Tkadlčíkovi, ale i o jeho bratru Vojtěchovi a o jejich spolupráci.

Celkově bylo téma bakalářské práce, zabývající se texty hlaholských mší, zajímavé, inspirující a naše bádání snad bylo i přínosné, neboť ukazuje v novém světle využití staroslověnštiny v uměleckém textu.

Anotace

Příjmení a jméno: Formánková Gabriela

Katedra a fakulta: Katedra Bohemistiky, Filozofická fakulta

Název: Staroslověnština jako součást uměleckého díla

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Počet znaků: 75 779

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 15

Klíčová slova: analýza, hlaholská mše, skladatelé, slavisté, přepis textu, liturgie, 20. století

Tato diplomová práce se zabývá analýzou hlaholských mší složených českými skladateli v průběhu 20. století. V první kapitole jsou rozebrány životopisné údaje jednotlivých skladatelů a autorů svou liturgických textů, které byly vybrány pro porovnávání. Druhá kapitola obsahuje sjednocené výpisy jednotlivých textů mší z partitur. Třetí kapitola udává teoretický podklad pro analýzu, který byl vytvořen pomocí publikací Radoslava Večerky. Čtvrtá kapitola obsahuje samotnou analýzu. Texty jsme si rozdělili do dvou skupin, na starší a mladší a postupně jsme je srovnávali s texty základními, tedy s oficiálně vydanými liturgiemi, a také, v rámci skupiny, jsme srovnali zkoumané texty mezi sebou. V závěru shrneme poznatky získané analýzou.

Resumé

Topic of this dissertation is the analysis of the text of Glagolitic Mass. We have chosen four services that were created during the 20th century by Czech composers, and we compared them with two officially published liturgical texts.

In the first chapter we focused on the lives of the composers and of the two Slavacists, because one of the goals of the dissertation was to find out the circumstances of formation of the services. And some of the composers created their service because of the bad living conditions. We divided the authors into the two groups. One includes the two Slavacists, and the other includes five composers. The authors are arranged by the date of publishing of their Mass.

In the second chapter we have transferred the lyrics from the scores. And for the analysis we had to adjust the text to some unified form. For this we used the basic liturgical texts. We had to miss out some repetitive lines, because these were of no use for the analysis. The transferred texts are ordered by the time of their publication from the oldest to the youngest.

After transferring the texts we had to put down some theoretical base for the analysis, and so we did in the third chapter. We used two publications from eminent Czech Slavacist Radoslav Večerka, who described many of the language changes that appeared in the texts.

Fourth chapter of this dissertation includes the analysis of the texts. The texts were separated into two groups, one group contains the texts that were published in the first half of the 20th century and the second group includes the texts that were created during the second half of the 20th century. Within the groups we compared the lyrical texts with the liturgical one. As a basic text for the first, “older” group we used the liturgical text by Josef Vajs and also the lyrical text composed by Leoš Janáček, so we compared the Mass by Josef Bohuslav Foerster also with the one by Janáček. After comparing the explored text with the basic one we compared the explored texts of the group with each other. For the second, “younger” group we used liturgical text created by Vojtěch Tkadlčík.

In the conclusion we have tried to summarize the findings of the analysis and also the contribution of the whole dissertation to the Slavonic Studies.

Bibliografie

- Martinková, Alena red.. *Čeští skladatelé současnosti*. Praha: Panton, 1985
- Plavec, Josef. *Dějiny české hudby. [Díl] 2, Doba Bedřicha Smetany*. Praha: Rektorát University Karlovy [Praha], 1951.
- Pojsl, Miroslav: „Mons. prof. ThDr. Vojtěch Tkadlčík“. In: *Cyrrillomethodiana: sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka*. Praha: Euroslavica, 2000.
- Tkadlčík, Vojtěch. [et. al.] *Rimskyj misal: mešnij čin s izbranymi mšami vlašča češskaho v slověnskyj jazyk přeložen*. Olomuc: AVE, nakl. olomouckého arcibiskupství, 1992.
- Vajs, Josef: *Služebnik'. Čin i Pravilo Mši Misala Rimskago Slověnskym Jazykom i Mša Světcem Vlašča Češskago*. Praha, 1922.
- Večerka, Radoslav: *Jazyky v komparaci. 2, Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*. Praha: Euroslavica, 2009.
- Večerka, Radoslav: „K historii textu Janáčkovy hlaholské mše“. In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Řada uměnovědná (F). Č. 1*. Brno: Masarykova univerzita, 1957.
- Večerka, Radoslav: *Staroslověnština*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- Weingart, Miloš – Havránek, Bohuslav: *Byzantinoslavica: sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů*. Roč. VI, 460 s., rok 1935/1936. Praha: Orbis, 1929-1946.

Online zdroje

- Holas, Jiří. *Malá monografie o Ladislavu Kožušníčkovi*. Olomouc, 2010, str. 21. [Citováno 28. 3. 2014] Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/id/8s8nwq/101211-813029144.pdf>>
- Michálek, Roman: „Jan Hanuš, nejen skladatel“. [Citováno 18. 4. 2014] Dostupné z WWW: <http://www.ucps.cz/portal/cz/01-01-clanek.php?see_ID=510>

Nedělka, Michal: „Jan Hanuš: Sedmá mše – hlaholská – ke cti českých patronů, op. 106“ [Citováno 18. 4. 2014] Dostupné z WWW: <http://www.ucps.cz/portal/cz/01-01-clanek.php?see_ID=70>
<http://www.musica.cz/skladatele>, heslo „Jan Hanuš“. [Citováno 18. 4. 2014]
<http://cs.wikipedia.org>, heslo „verismus“. [Citováno 7. 4. 2014]
<http://www.slovník-cizích-slov.net>, heslo „fundatista“. [Citováno 7. 4. 2014]

Přílohy

Dopis od paní Blaženy Tkadlčíkové:

Lipník, 6.4.2014

Milá,

posílám psíčekové sdělení a vyjádření.

Manžel r. 1933 absolvoval Státní hudeb.
a dramatickou konservatoř v Brně.

V roce 1935 získal vysvědčení o učitelské
spůsobilosti se sborovým zpěm.

Začínal jako řed. hudeb. a měl soukromou
hud. školu v Přiborě. Rok 1933-36.

Pak nastoupil profesorskou práci v
službu.

Dr. Přibora se vrátit nemohl, byl salárián - Indety.
Vrátil se k rodině - bez práce od srpna 1938 -
červenec 1939.

Od 1.6. přivobil jako řed. hudeb. v Lipníku 1/2
a rytmoval hru na klavír, housle, varhany.

V letech 1945-48 měl na starost v Lipníku

Byl posledním lip. varhaníkem s povoláním.

Posledních 5 roků měl na hud. škole v Přiborě.

Už s odstupem času vidím jeho užasnou
vůli. Hrál na varhany, klavír dirigoval a ještě
zpíval. Říkal, že by byl ideální, kdyby zpěváci
byli mohlánský a práce. To by se naštěstí

a zpívalo!

Thajě jim přišla r. 1942 dr. Ljzmička
byl silný a kvalitní sbor. Tenkrát duch zpív
lákal. V něm zpěváci hledali vnitřní uspokojení,
náplň i radost.

Zpívalo se každou neděli, v 10hod, a svátcích
i s orchestrem.

Tedě k jeho skladbám. Jistě na konsekraci
stojil dvojnásobná skladba. V Půbivé Lidance
k P. Marii, Bráskému Tělu. Jistě Krali pro
sm. sbor, Ave Maria - solo, různé sločky ke slavnostním
bohoslužbám, a našich hrodech na sv. Jakuba,
vám. prastouby. Moc se mi líbí: "V kraj bellemský
za hřeben Ván. mši na klet Právě cesty.
Dodnes se vylubují a kost. vše kolecky, kletci
upravil. Dále krásné písně k Božímu Tělu
ke nám alláum.

Hlaholská mše se zpívala jen jedenkrát,
Byla náročná pro náš malý kost. sbor
a nebyla přiláčitost. Po jeho smrti byla provedena
v Olomouci - Hejčíně v kostle sv. Cyrila a Metoděje
Na doporučení jeho bratra dr. Vojtěcha Thadtečka.

byl marný, že by provedla liturgie - stálo
Poději se směřila liturgie - někde skladby
se ne napíraly. Tvor byl slabý. Lidé se báli
byli anechnu - stáli. Mladí bez zájmu.

Všichni dělali rád s lásky k Bohu
a pro Jeho slavu.

Pro zájmovost posílám vzpomínky
dětí na latínku.

Také fotografie sa lip. rukovanými a a oslav
Božího Těla.

Udělně odhavi a mnoho úspěchů a radu

puje Blažena Thadlicková

P.S. Věřím, že mi zastane věci osobně
nebo prostřední náležitě

B.T.

P.S. přikládám jména profesorů, kteří pomáhali
něm - podle absolutoria:

Bohuslav Holub - křesťan prof. Jarosl. Krogil,
Alb. Zelnicěk, Ed. Tregler, Vil. Petišelka,
Ol. Chlubna, Ant. Hlarnádko, Giac. Cimrůšek,
dr. Bedř. Václavík, Jos. Kohout. Další 2 podpisy
jsem nerozluštila

B.T.

Dopis od paní Aleny Enenklové, dcery pana Aloise Tkadlčíka:

Jaký byl můj táta - očima malé školačky

Táta byl majestátné, vysoké a poměrně statné postavy a na první pohled vzbuzoval respekt a důstojnost. Jeho vystupování na veřejnosti působilo klidně a vyrovnaně bez zjevných stop spěchu nebo nervozity. V kruhu svých přátel dovedl být milý a vtipný, zejména pokud tam byly jeho zpěvačky.

Na nás děti byl velice laskavý. Zdá se mi, že neuměl na nás křičet nebo nás nějak trestat, když jsme zlobily. Jako učitel dnes vím, že byl velmi přívětivý a tolerantní. Líbilo se mi, že se s námi rád učil, zejména na druhém stupni základní školy, např. matematické slovní úlohy.

Období před jeho odchodem

Jeho poslední léta nebyla radostná. Přispělo k tomu několik faktorů. Jeho zdravotní stav (potíže se srdíčkem), pokračující nepříznivá politická situace a s tím související existenční potíže. Povolání varhaníka zcela nestačilo na uživení rodiny a jeho pevné morální a křesťanské zásady mu neumožňovaly najít přiměřené zaměstnání. Řadil se v té době mezi osoby „non grata“. Muselo to pro něj být velmi těžké a ponižující období. Velkou oporou mu a celé rodině byla naše maminka, takže jsem jako dospívající dívka velké strádání nebo příkoří nepocítovala.

Na jednu konkrétní věc, která mi byla velice milá a kterou jsem obdivovala, si vzpomínám. Když jsem začala studovat v r. 1994 na střední škole angličtinu, to už se dostal táta konečně do invalidního důchodu, velice ho tento jazyk zaujal a učil se mnou. Navíc ještě studoval angličtinu v televizi. Byl to první Televizní kurs angličtiny.

Dcera p. Aloise Tkadlčíka

Alena Enenklová, nar. 29.3.1949

enenklova.al.p@seznam.cz

Prostíme o zadání naší diplom. práce:

kteří se týká našeho tatky.

děkuje

Dopis od pana Petra Tkadlčíka a od paní Blaženy Mikelové (dětí pana A. Tkadlčíka):

Táta o skládání Glagolské mše mluvil velmi málo. Asi ze skromnosti. Od svých 14 let jsem studoval, nejprve střední školu a následně vysokou školu a v té době bydlel na internátě a pak kolejích. A tak se při návštěvě domova mluvílo o jiných věcech.

Pár vzpomínek.

V první polovině 50. let jsem šlapával měchy u varhan když táta hrával. Zejména v období májových pobožností docházelo k výpadkům elektrického proudu. Elektřiny bylo málo a muselo se šetřit. Někdy to bývalo i v neděli.

Při rodinných oslavách narozenin se vždy před přípitkem zpívalo živio. Snažím se tuto tradici dodržovat i nyní. Je to verze kterou nás naučil strýc Vojtěch. Pokud ji znáte pak se omlouvám a rovněž tak za transkripci. Živio živio živio živio. Mnoga ljeta zdravi byli mnoga ljeta živio, mnoga ljeta zdravi byli mnoga ljeta živio živio živio živio. Mnogaja ljeta mnogaja ljeta mnogaja ljeta mnogaja ljeta vo zdravije vo spasenije mnogaja ljeta mnogaja ljeta. Živio, živio, živio, živio. Živio obsahuje přání tělesné i duševní. Když slavila maminka 80 roků použil jsem myšlenky živio k přání za celou rodinu.

Petr Tkadlčík
dáv. 11. 4. 1943

Tatínek jako absolvent konzervatoře v Brně (hra na varhany a dirigování), rád hrál a také symponoval hru na klavír, housle, harmoniku ... Uměl dobře improvizovat a když v kostele hrál varhany na ZACH, byla jsem sádkář a když skočila mše rozehrál varhany až mae mrazilo. Jednou při stěhování situacích se až ráda vypořádám a v každém kostele si prohlídím varhany.

Blažena Mikelová - dcera
dáv. 29. 5. 1947

Fotografie pana Aloise Tkadlčíka, za varhanami:

Fotografie pana Aloise Tkadlčíka, oslava Božího Těla:

